

Opas taide- ja kädentaitotoimintaan perhe- työssä

Kristiina Pirrtimäki

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Opas taide- ja kädentaitotoimintaan perhetyössä

Kristiina Pirttimäki

Sosionomi

Opinnäytetyö

Tammikuu 2023

Opinnäytetyössä tarkoituksena oli tuottaa opas taide- ja kädentaitotoimintaan perhetyössä. Tavoitteena oli oppaan avulla tarjota käytännönläheistä tietoa, innostaa ja kannustaa perhetyön ja perhekuntoutuksen työntekijöitä käyttämään taide- ja kädentaitomenetelmiä osana asiakastyötä. Lisäksi taide- ja kädentaitotekemisen avulla haettiin uusia ideoita perhetyön prosesseissa esiintyviin haastaviin vaiheisiin. Kehittämistehtävänä oli tuottaa opas, jossa annetaan käytännön tietoa, ohjeita ja esimerkkejä kädentaitomenetelmien hyödyntämiseen perhetyössä. Toimeksiantajana opinnäytetyössä oli Riihimäen kaupunki ja Lasten, nuorten ja perheiden psykososiaaliset palvelut, perhetyön ja perhekuntoutuksen työryhmä.

Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään kulttuurihyvinvointia, taiteen ja käsillä tekemisen hyvinvointivaikutuksia, luovien ja taidelähtöisten menetelmien hyötyjä sosiaalialalla sekä tarkastellaan perhetyötä työskentelymuotona ja perhetyötä Riihimäen toimintaympäristössä. Teoreettinen viitekehys ja prosessin alkukartoitukseen sisältyneet teemahaastattelut toimivat pohjana kehittämistyölle. Oppaan esimerkkien suunnittelussa ja kokoamisessa käytettiin prosessissa kertynyttä tietoa sekä tekijän aikaisempaa ammattiosaamista ja kokemusta taide- ja kädentaitoryhmien ohjaamisesta. Kehittämistyön tuloksena syntyi opas, joka sisältää neljätoista esimerkkiä taide- ja kädentaitotekemisen hyödyntämiseen perhetyössä. Kehittämistyön valmistuttua kerättiin palautetta sekä jatkokehittämisajatuksia palveluvastaavalta sekä perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimiltä. Opas toimii lyhyenä perehdytyksenä taide- ja kädentaitolähtöisen tekemisen käyttöön perhetyössä. Tarkoituksena jatkaa oppaan esimerkkien testaamista, materiaalin kehittämistä ja laajentamista tulevaisuudessa.

Asiasanat: luovat ja taidelähtöiset menetelmät, kulttuurihyvinvointi, perhetyö

Laurea University of Applied Sciences

Abstract

Degree Program in Social Services

Bachelor's Thesis

Kristiina Pirttimäki

A guide to arts and crafts activities in family work

Year

2023

Pages

50

The purpose of this thesis was to develop guide to art and crafts activities in family work. The goal was to provide practical information with the help of the guide, to inspire and encourage family work and family rehabilitation workers to use arts and crafts techniques as part of customer work. In addition, with the help of arts and crafts, wanted to offer new ideas for the challenging stages that occur in the processes of family work. The development task was to produce a guide that provides practical information, instructions, and examples of arts and crafts methods in family work. The thesis was commissioned by the City of Riihimäki and the psycho-social services for children, youth and families, family work and family rehabilitation working group.

The theoretical reference framework of the thesis discusses cultural well-being, the well-being effects of arts and crafts, the benefits of creative and art-oriented methods in the social sector and examines family work as a form of work and in Riihimäki's operating environment. The theoretical framework and the thematic interviews served as the basis for the development work. Information accumulated in the proses as well as the author's experience in guiding art and crafts groups, as well as professional knowledge were used planning and compilation of the guide's examples. As a result of the development work, a guide was created, which contains fourteen examples of using arts and crafts in family work. After the development work was completed, feedback and ideas for further development of the guide were collected from the service manager and the family work and family rehabilitation team. The guide serves as a short introduction to the use of arts and handicrafts in family work. The purpose is that the testing of the guide's examples, development and expansion of the material will be continued in the future.

Keywords: creativity and art-based methods, cultural wellness, family work

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Toimintaympäristö	8
3	Perhetyö	8
3.1	Perhetyön menetelmät	9
3.2	Perhetyö Riihimäellä.....	10
4	Kulttuurihyvinvointi	11
5	Luovat ja taidelähtöiset menetelmät sosiaaalialalla	13
5.1	Luovien ja taidelähtöisien menetelmien hyödyntäminen	13
5.2	Luovien ja taidelähtöisien menetelmien hyödyt.....	15
6	Kehittämistyön tavoitteet ja tarkoitus.	17
7	Oppaan kehittämisprosessi.....	17
7.1	Tiedonkeruuvaihe	18
7.2	Teemahaastattelut.....	19
7.3	Ideointi- ja suunnitteluvaihe	22
7.4	Kokoamisvaihe.....	25
7.5	Palaute yhteistyökumppanilta ja jatkokehittäminen	26
8	Prosessin arviointi.	27
9	Pohdinta	29
	Lähteet.....	32
	Liitteet	35

1 Johdanto

Opinnäytetyön aiheidea syntyi omien havaintojeni ja ammattilaisten kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta harjoittelujaksojen aikana, ja tarkentui myöhemmin perhetyössä Riihimäen Lapsiperheiden palveluissa. Harjoitteluista saatujen kokemusten pohjalta syntyi oivallus, että monessa sosiaalialan asiakastyössä on kannattavaa hyödyntää taide- ja käsityötekemistä. Kokemukseni perusteella kuitenkin näytti, että luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä hyödynnetään sosiaalialalla vaihtelevasti ja yllättävän vähän, riippuen työntekijästä ja hänen mahdollisesta harrastuneisuudestaan. Vaikka luovien menetelmien hyödyt tiedostetaan melko hyvin ja kiinnostusta niiden hyödyntämisen löytyy, niitä ei silti välttämättä käytetä kovin paljon. Yhtenä haasteena on, että osa työntekijöistä kokee taide- ja kädentaitomenetelmien käyttämisen osana asiakastyötä hankalaksi ja vieraaksi sekä oman osaamisensa riittämättömäksi. Aikaisemman ammattini myötä minulla on pitkä työkokemus taide- ja kädentaitoryhmien ohjaamisesta, joten minulta toivottiin kehittämisideoita aiheeseen liittyen. Samalla tarjoutui tilaisuus yhdistää ja soveltaa aikaisempaa osaamistani sosiaalialan työhön.

Kahden viime vuosikymmenen aikana hankkeista ja tutkimuksista saatujen tulosten perusteella voi päätellä että, luovia- ja taidelähtöisiä menetelmiä sekä kädentaitotekemistä olisi mahdollista ja kannattavaa hyödyntää enemmän ja monipuolisemmin. Aihe liittyy myös laajemmin tarkasteltuna kulttuurihyvinvointiin, joka on viime vuosina julkisessa keskustelussa esiintynyt termi ja on varsin ajankohtainen käynnissä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus sosiaali- ja terveyspalveluissa on ajankohtainen ja merkittävä kysymys. Tulevaisuudessa kunnat, hyvinvointialueet ja järjestöt huolehtivat yhdessä väestön terveyden ja hyvinvoinnin tukemisesta ja edistämisestä, hyödyntäen myös kulttuuria apuna.

Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen työyhteisössä koettiin tarvetta asiakastyön kehittämiseksi luovien- ja taidelähtöisten menetelmien osalta. Tästä tarpeesta lähti liikkeelle ajatus opinnäytetyöni kehittämistehtävästä. Opinnäytetyöni kehittämistehtävässä kehitin oppaan, jossa esitellään perhetyöhön soveltuvaa taide- ja kädentaitotekemistä esimerkkitehtävien kautta. Tavoitteenani oli oppaan avulla tarjota käytännönläheistä tietoa, innostaa ja kannustaa työntekijöitä käyttämään taide- ja kädentaitotekemistä osana asiakastyötä perhetyön menetelmien kanssa. Kehittämistyössä tuotettiin materiaalia perhetyön asiakastyön tueksi, joten sitä kautta työstä hyötyvät myös riihimäkeläiset perhetyön asiakkaat ja perheet. Lisäksi tavoitteenani oli kehittää myös omaa osaamistani sekä keinoja hyödyntää monialaista kokemustani työelämässä.

2 Toimintaympäristö

Toimeksiantajana opinnäytetyössä on Riihimäen kaupungin lasten, nuorten ja perheiden psykososiaaliset palvelut, perhetyön ja perhekuntoutuksen työryhmä. Toimintaympäristö sijoittuu Riihimäelle, joka on noin 29 000 asukkaan kantahämäläinen kunta (Riihimäen kaupunki 2022). Vaikka Riihimäki ei ole kovin suuri kaupunki, siellä asuu kuitenkin melko paljon lapsia, nuoria ja perheitä. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja perhetyön piirissä heistä on vain pieni osa, jopa vähemmän verrattuna koko maan keskiarvoon. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoista selviää, että riihimäkeläisistä lapsiperheistä 2,7 % on ollut lapsiperhepalveluiden perhetyön ja 1,5 % lapsiperheistä on ollut lastensuojelun tehostetun perhetyön piirissä vuonna 2021 (Sotkanet.fi 2022).

Riihimäen kaupungilla lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tarkoituksena on tarjota varhaista arjen tukea ja apua lapsiperheille ja nuorille. Palveluihin kuuluvat perhesosiaalityö, lastensuojelu ja psykososiaaliset palvelut sekä sijaishuollon palvelut. Perhe- ja sosiaalipalveluiden alla on myös Ankkuri-poliisilaitoksen moniammatillinen tiimi. Perhekuntoutus ja perhetyö ovat osa psykososiaalisia palveluita. Psykososiaalisiin palveluihin kuuluu myös Kasvatus- ja perheneuvonta sekä Nuortentalo nuppi. (Riihimäen kaupunki 2022.)

3 Perhetyö

Perhetyöllä tarkoitetaan Sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalipalvelua. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) luvussa kolme 18 § on määritelty perhetyön tarkoittavan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa lapsi ja hänen perheensä tai lapsen hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Sitä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. THL:n internetsivustolla kerrotaan perhetyön olevan sosiaaliohjausta, joka ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Kunnat järjestävät sitä käytännössä eri tavoin. Yleisenä tavoitteena on tarjota lapsiperheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Työskentelyssä keskeisin menetelmä on keskustelu, jossa tärkeää on dialoginen kohtaaminen asiakkaan kanssa sekä ratkaisukeskeinen työote. Apuna käytetään mm. erilaisia perhetilanteen kartoituslomakkeita, kortteja ja roolikarttoja. (THL 2022a.)

Perhetyötä voidaan tehdä ehkäisevänä tai korjaavana työnä ja sitä tehdään yleisimmin sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoiton tai koulun yhteydessä. Vaikka perhetyö ei vaadi lastensuojelun asiakkuutta, myös lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi ja hänen perheensä ovat oikeutettuja saamaan sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä tai lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö ja

lastensuojelun tehostettu perhetyö eroavat toisistaan työskentelyn intensiivisyyden suhteen. Kummassakin perhetyössä oleellista on perheen tarpeista lähtevä ja omia voimavaroja tukeva työskentely. Perhetyöllä tarkoitetaan usein perheen kotona tehtävää työtä, joka voi olla esimerkiksi keskusteluapua ja tukea arjen eri toiminnoissa. Sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä voidaan järjestää matalalla kynnyksellä lastensuojelun tarvetta ehkäisevänä toimintana. Tehostettu perhetyö on intensiivisempää tukea, jonka yhtenä tekijänä on usein kontrolli. Perheet ovat yleensä haastavassa elämäntilanteessa ja tarvitsevat erityistä tukea ja ohjausta. Palvelumuotoa voidaan käyttää esimerkiksi huostaanoton ehkäisemiseksi. Vaikka perhe voidaan velvoittaa osallistumaan perhetyöhön, on työskentelyn lähtökohtana aina yhteistyö. Toimivan työskentelyn edellytys on, että perhe tunnistaa muutostarpeet ja on motivoitunut työskentelyyn. (THL 2022b.)

3.1 Perhetyön menetelmät

Perhetyöstä, lastensuojelusta ja työn menetelmistä löytyy hyvin alan kirjallisuutta ja internetsivustoja. Teos Kohtaamisia lapsiperheissä, menetelmiä perhetyöhön (Vilen, Seppänen, Tapiola & Toivanen 2010.) kuvaa monipuolisesti perhetyön muotoja ja esittelee työn menetelmiä. Luvussa Perhetyöntyökalupakki täydentyy, on kuvattu muun muassa moniammatillista työskentelyä, arvostavaa lähestymistapaa ja haastattelua, reflektointia, ryhmätyöskentelyä, videopalautustyöskentelyä, vuorovaikutukseen ja voimavaroihin liittyviä menetelmiä, tunne- ja roolityöskentelyä, lapsen ja vanhemman tukemista kriiseissä, perheleirejä, ryhmätyöskentelymenetelmiä sekä työvälineitä edellä mainittujen menetelmien käyttöön. Teos painottaa myös työntekijän vuorovaikutustaitoja sekä oman persoonan käyttöä työvälineenä. Perhetyössä käytettäviä menetelmiä on paljon ja osan käyttämiseen vaaditaan erikoistumiskoulutus. Työssä on muihin sosiaalipalveluihin verrattuna erityisiä piirteitä, jotka työntekijän on huomioitava, esimerkiksi se että, perhetyön tapaamisia toteutetaan usein asiakkaiden kotona. Perhetyötä toteutetaan käytännössä hyvin eri tavoin riippuen kunnasta, toteuttajatahosta ja osin työntekijästäkin.

Perhetyötä tehdään siis hyvin monella tavalla. Työn tekemiseen ja menetelmien käyttöön vaikuttavat perheen tarpeet, tavoitteet ja elämäntilanne, mutta myös työntekijän ammatillinen kiinnostus ja osaaminen, oma persoona ja käytettävissä olevat resurssit. Jokaisella työntekijällä on omanlainen valikoima menetelmiä käytössään. Perhetyössä yleisimpiä ovat suunniteltuun ja dokumentointiin, tavoitteiden laatimiseen, palautekeskusteluihin, vanhemmuuteen, parisuhteen ja perhetilanteen arviointiin, verkostotyöskentelyyn ja vertaisryhmätoimintoihin liittyvät menetelmät sekä monet toiminnalliset menetelmät. Toiminnallisiin menetelmiin luokituvat myös monenlaiset taidelähtöiset menetelmät. Toiminnallisten menetelmien etuina mainitaan elämyksellisyys, osallistumisen intensiteetti, konkreettisuus, tehokkuus sekä tekemisen kautta tunteiden, asenteiden ja arvojen esille nouseminen ja ilmaisun helpottuminen. Käytännössä perhetyössä käytetään paljon kotikäyntejä, keskustelua, neuvontaa ja ohjausta

sekä etsitään yhdessä arjenhallinnan keinoja. Pelkkä menetelmäosaaminen ei takaa työskentelyn onnistumista, vaan keskeistä on yhteistyösuhteen laatu ja hyvä luottamussuhde asiakasperheeseen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 158.)

Oppaan kehittämisprosessin suunnitteluvaiheessa hyödynsin muutamia yleisiä perhetyön menetelmiä ja työvälineitä esimerkkitehtävien suunnittelussa. Esimerkiksi verkostotyöhön liittyvää Verkostokartta- menetelmää käytin Luontomandala- tehtävän taustalla.

Verkostokartta on menetelmä, josta on käytössä hieman toisistaan poikkeavia variaatioita. Se soveltuu aikuisten tai hieman vanhempien lasten kanssa täytettäväksi. Siinä vuorovaikutuskaavioon eli ympyrän malliseen kuvioon kirjoitetaan tai piirretään kaikki itselle tai perheelle tärkeät ihmiset, sukulaiset, ystävät ja ammattilaiset. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 203.) Toinen konkreettinen ja yleisesti käytössä oleva työväline, jota hyödynsin, ovat Tärkeät asiat- ja vahvuuskortit. Ne ovat Pesäpuu ry:ltä tilattavissa olevia toiminnallisia työvälineitä. Korttipakka on väline, jonka tarkoituksena on tukea lasta ja/tai aikuista löytämään sanat omalle elämäntarinalleen, kertomaan kokemuksistaan, ajatuksistaan ja tunteistaan. Niiden avulla voidaan myös kartoittaa lapsen ja/tai aikuisen ympärillä olevia voimavaroja ja vahvistaa niitä. (Pesäpuu ry. 2022a)

3.2 Perhetyö Riihimäellä

Perhetyö on tavoitteellista ja suunnitelmallista muutostyötä, joka pyritään toteuttamaan oikea-aikaisesti ja oikeanlaista tukea tarjoten perheiden tarpeet ja tilanteen huomioiden. Työskentelyssä voidaan esimerkiksi tukea vanhemmuutta, ohjata lasten hoidossa ja kasvatuksessa, ohjata kodin arjen ja arkirutiinien hallinnassa, vahvistaa perheen toimintakykyä, tukea perheen vuorovaikutustaitoja sekä tukea perheen sosiaalisen verkoston laajentamista. Ennen työskentelyn aloitusta on tehty palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma. Työtä tehdään yhteistyössä perheen vastuutyöntekijän, sekä muun läheis- ja viranomaisverkoston kanssa. (Riihimäen kaupunki 2022.)

Kun perheen vastuutyöntekijä on palvelutarpeenarvioinnissa arvioinut perhetyön sopivaksi palveluksi perheelle ja keskustellut palvelusta perheen kanssa, tekee hän perheelle lähetteen perhetyöhön. Perhetyö aloitetaan yhteisellä aloitusneuvottelulla, johon osallistuvat huoltajat, vastuutyöntekijä ja perhetyötä aloittava ohjaaja. Aloitustilauksessa sovitaan yhdessä työskentelyn tavoitteet, joita tarvittaessa tarkennetaan työskentelyn aikana. Perhetyöstä tehdään päätös kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Perhetyötä toteuttava ohjaaja valitsee tarkoituksen mukaiset työskentelytavat ja menetelmät sekä hyödyntää mahdollisuuksien mukaan omaa erityisosaamistaan. Asiakkaan prosessista ja työskentelystä tehdään kirjaukset

asiakastietojärjestelmään. Myös ryhmätoimintaa voidaan toteuttaa osana perhetyötä. Ryhmiä ohjaavat perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin sosiaali- ja kuntoutusohjaajat. (Toikka & Haataja 2021.)

Riihimäellä perhetyön arvot ovat lapsen näkökulma, asiakkaan osallisuus ja kunnioitus, työskentelyn läpinäkyvyys sekä avoimuus. Perhetyön tarkoitus on olla vuorovaikutuksellista työskentelyä, jonka avulla vahvistetaan vanhemmuutta, pidetään lapsen näkökulma esillä sekä toimitaan asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Riihimäellä perhetyössä toimivat sosiaali- ja kuntoutusohjaajat toteuttavat sekä kevyempää perhetyötä, 1-2 tapaamiskertaa, sekä tehostettua perhetyötä, joka sisältää vähintään kolme tapaamista viikossa. Työskentely on sosiaaliohjausta, joka sisältää toimintaa ja keskusteluja eri teemojen äärellä. Työskentelyn tukena voidaan käyttää erilaisia työvälineitä ja menetelmiä, joista mainittakoon Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen ohjaus, Vahvuutta vanhemmuuteen- menetelmä, vahvuuskortit ja erilaiset kuvakortit, perheen neuropsykiatrinen ohjaus, Lapset puheeksi neuvonpito, toiminnalliset- ja luovat menetelmät, Voimauttava valokuvaus, sekä Systemisen lastensuojelun malliin sisältyvät menetelmät esimerkiksi Kolme taloa ja Verkostokartta. (Petku- perhetyö ja perhekuntoutus 2020.)

Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimistä sosiaaliohjaaja lida Toikka nostaa lapsiperheiden parissa tehtävän työn tärkeimpien menetelmien joukkoon vuorovaikutus- ja arkitalanteiden mallintamisen vanhemmalle sekä tilanteiden ja toiminnan sanoittamisen. Eli käytännön työssä täytyy paljon sanoittaa vanhemmalle mitä tehdään, miksi on tärkeää toimia näin ja mitä havaintoja ohjaaja tekee tilanteista. Se mitä menetelmiä työskentelyyn valitaan, riippuu paljon asiakastyön tavoitteista, asiakkaiden tarpeista ja ikätasosta, prosessin vaiheesta, tilanteesta ja tilasta missä sillä hetkellä ollaan, mutta myös työntekijöiden taustasta, koulutuksista jne. Osa työntekijöistä hyödyntää enemmän erilaisia menetelmiä kuin toiset. (Toikka 2021.)

4 Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvointi on 2010-luvulla vakiintunut yläkäsite, joka viittaa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksiin ja laajemmin ihmisten kulttuurisiin oikeuksiin. Se on yksilön kokemuksia taiteen ja kulttuurin yhteyksistä hänen omaansa tai toisten terveyteen ja hyvinvointiin. Termillä kuvataan Ilmiötä, jossa taiteella ja kulttuurilla on yhteyksiä terveyteen ja hyvinvointiin, mutta myös alaa, joka tutkii, kehittää ja kouluttaa tähän liittyvää osaamista ja toimintatapoja. (Houni 2021.)

Taidetta! Kulttuuri hyvinvoinnin käsikirja- teoksessa esitellään laajasti taide- ja kulttuuritoiminnan hyödyntämistä sosiaali- ja terveydenhuollossa, sekä työelämässä. Teoksen pohjana

toimii tutkimus- ja kokemustieto taiteen käytöstä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Taidetoiminnasta sosiaalihuollossa mainitaan, että se voi olla taidetoimintaan kannustavaa tai taidetoiminnan tai taide-esityksen tuomista sosiaalihuollon laitoksiin. Sillä voidaan vaikuttaa sosiaalipalveluiden asiakkaiden hyvinvointiin ja osallisuuteen monella tavalla. Taiteen ja kulttuurin avulla voidaan ratkoa elämänlaatuun, merkityksellisyyteen, yksinäisyyteen tai toivoon liittyviä haasteita. Useimmat kirjan esimerkit käytännön toteutuksista liittyvät hankkeisiin, joissa taidetoimintaa on tuotu sairaaloihin, laitoksiin tai vanhainkoteihin. Kiinnostavana esimerkkinä Lapsiperheiden palveluista ja monialaisesta yhteistyöstä, jäi mieleni Varkaudessa toteutettu Kipinä taideneuvola-hanke, joka oli lähtenyt kehittymään neuvolatyön tarpeista, kuten varhaisen vuorovaikutuksen haasteista, perheiden verkostojen vähyydestä ja yksinäisyydestä. Taideneuvolan tavoitteena oli madaltaa kynnystä palveluihin sekä tukea perheitä uudella tavalla, vuorovaikutus ja lapsi keskiössä. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020.)

Kulttuurihyvinvoinnista sekä kehittämistyöstä sote-uudistuksen myötä, löytyy ajankohtaista tietoa ja keskustelua Kulttuurihyvinvointipoolista. Se on valtakunnallisista kulttuurihyvinvoinnin toimijoista koostuva asiantuntijaelin, jonka tavoitteena on edistää saavutettavan kulttuurihyvinvoinnin tuomista osaksi hyvinvointi-, kuntoutus-, ennaltaehkäiseviä palveluita, eri alojen koulutusta ja uudistuvaa työelämää. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on ajankohtainen ja merkittävä kysymys, myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa. Tulevaisuudessa kunnat, hyvinvointialueet ja järjestöt huolehtivat yhdessä väestön terveyden ja hyvinvoinnin tukemisesta ja edistämisestä, huomioiden myös kulttuurin keinot. (Kulttuurihyvinvointipooli 2022.)

Monissa suomen kunnissa on nykyisin tehty kulttuurihyvinvointisuunnitelma. Se on vapaaehtoinen asiakirja, joka ohjaa toimijoita kehittämään kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa, tavoitteena edistää asukkaiden hyvinvointia, vahvistaa kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 24.) Kulttuurihyvinvointi on ollut viimevuosina esillä julkisessa keskustelussa ja saanut myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä huomiota. Opinnäytetyön kehittämistehtävässä toimintaympäristö sijoittuu Riihimäelle, jossa myös kulttuurihyvinvoinnin edistäminen on ollut esillä. Riihimäellä ei ole vielä kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa, mutta sellaisen tekemiseksi on tehty valtuustoaloite ja asia on valmistelussa (Riihimäen kaupunki 2021).

Riihimäellä järjestettiin Hyvinvointikahvit 11.10.2022, jossa tilaisuuden teemana oli kulttuurihyvinvointi. Tilaisuuden ohjelmassa oli alustus kulttuurihyvinvoinnista, keskustelua aiheesta sekä esimerkkejä hankkeista ja kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisesta eri puolilla suomea. (Aaltonen & Vesén 2022.) Riihimäellä on myös mm. otettu käyttöön Kaikukortti, jolla kortinhaltija voi hankkia maksuttomia pääsylippuja museoihin, teatteriin, konsertteihin ja uimahalliin sekä kansalaisopiston kurssipaikkoja. Kaiku-kortin tavoitteena on parantaa taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua

kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä. Kaikukortin voi saada vähintään 16-vuotias, kaupungin sosiaalipalvelujen asiakas tai seurakunnan diakoniatyön asiakas. (Riihimäen kaupunki 2020.)

Julkinen keskustelu kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista sekä niiden tiedostaminen on lisääntynyt ja vähitellen uusia toimintatapoja on vakiintunut myös käytännön työhön. Riihimäen hyvinvointikahvien yhteydessä esiteltiin myös työvälineenä Kulttuurihyvinvoinnin portaatta, jossa ensimmäisellä portaalla on taiteen kokeminen teosten, esitysten ja arkkitehtuurin kautta. Toisella portaalla on taiteen harrastaminen ja kolmannella osallistavat taiteilija vierailut sekä taiteen soveltava käyttö. Neljännellä portaalla sijaitsee eri alojen välinen yhteistyö koulutuksessa ja työelämässä. Viidennellä ja viimeisellä portaalla on kulttuuri pysyvänä osana sosiaali- ja terveysalan toimintaa. Kaikilla portailla toimiminen on tärkeää ja niillä toimimissa voidaan saavuttaa hyvinvointivaikutuksia. Tavoitteena on palveluita kehittämällä edetä kohti viidettä porrasta. Kehittämistyötä tarvitaan lisää, jotta kaikissa sosiaali- ja terveysalan palveluissa päästäisiin myös viidennelle portaalle. (Aaltonen & Vesén 2022.)

5 Luovat ja taidelähtöiset menetelmät sosiaalialalla

Opinnäytetyössä tarkastelen luovien- ja taidelähtöisten menetelmien sekä taide- ja kädentaito tekemisen käyttöä sosiaalialalla. Kehittämistehtävässä kehitän edellä mainittujen menetelmien käyttöä nimenomaan perhetyössä. Käytän termejä taidetekeminen ja kädentaitotekeminen kuvaamaan sellaista luovaa käsillä tekemistä, joka ei pohjautu varsinaisesti mihinkään sosiaalialan menetelmään.

Luovilla ja taidelähtöisillä menetelmillä sosiaalialalla tarkoitetaan yleensä tanssia, musiikkia, draamaa, kuvataiteita, luovaa kirjoittamista ja sirkusmenetelmiä, mutta joissakin yhteyksissä myös tekemistä, johon liittyy taiteen kokemista tai esimerkiksi kuvien käyttöä. Taidelähtöisiä menetelmiä on sosiaali- ja terveysalalla hyödynnetty Suomessa 1990-luvulta saakka. Menetelmistä käytetään myös käsitteitä yhteisötaide tai keskustelutaide, sosiaalinen koreografia, yhteisötanssi, yhteisömusiikki ja osallistavataide tai sosiaalinen teatteri. (Korhonen 2013.) Luovat ja taidelähtöiset menetelmät ovat varsin laaja käsite, ja siksi kehittämistehtävässäni olen rajannut aiheen visuaalisiin taidelähtöisiin menetelmiin ja tekemiseen, jotka pohjautuvat kuvataiteisiin ja käsityötaiteisiin. Luovien ja taidelähtöisien menetelmien hyödyt todennäköisesti pätevät pääsääntöisesti yhtä hyvin hyödynnettäessä esim. tanssia, musiikkia tai visuaalisuuteen perustuvia menetelmiä.

5.1 Luovien ja taidelähtöisien menetelmien hyödyntäminen

Julkaisussa Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön tuodaan esille, että kulttuuritoimintaa on sosiaali- ja terveysalalla hyödynnetty Suomessa jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan.

Sairaaloihin on viety taidetta ja taidetoimintaa sekä toteutettu taideterapiaa osana kuntoutusta. Kuntouttavan ja osallistavan taidetoiminnan menetelmiä on kehitetty myös erilaisten hankkeiden kautta. Yhtenä esimerkkinä Maaseudun sivistysliiton ja Vaalijalan kuntoutuskeskuksen yhteistyössä toteuttama Voimataide-hanke, jossa kokeilemalla ja kansainvälisen verkostoitumisen kautta kehitettiin kuntouttavan ja osallistavan taidetoiminnan menetelmiä erityisryhmille. (von Branderburg 2008, 32-33.)

Hyvinvointialoilla taidetoiminnan käyttö on vähitellen yleistynyt viime vuosikymmenien aikana. Sen myötä on kertynyt merkittävästi tutkimuksellista näyttöä siitä, että taiteella on merkitystä kommunikaation, ilmaisun ja jäsentämisen tilana. Kulttuurin ja taiteen hyvinvointitulottavuus on alettu huomioida enenevässä määrin myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja koulutusta suunniteltaessa, yhtenä esimerkkinä Kulttuurihyvinvoinnin ylempi ammattikorkeakoulututkimus. Taiteen ja kulttuurin liittäminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoja on käytännössä tarkoittanut toimintakulttuurin uudistamista ja uudenlaisia yhteistoiminnan muotoja. Suomi on politiikkaohjelmien ja rakenteiden tasolla edistänyt viime vuosikymmenten aikana merkittäväällä tavalla taiteen ja kulttuurin sisällyttämistä osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä. Kehittämistyölle on elelleen tarvetta, ja se edellyttää lisää tutkimusta sekä poikkitieteellistä tutkimustiedon ja menetelmäosaamisen yhdistämistä. (Känkäinen 2022.)

Aihealue sivuaa myös taideterapiaa, jota on käytetty sosiaali- ja terveysalalla jo pitkään edistämään asiakkaan kuntoutusta. Taideterapia on taiteellista ilmaisua hyödyntävä terapia-muoto. Taiteen tekeminen sinänsä voi olla terapeuttista, mutta taideterapiassa tuloksille ei aseteta laadullisia tavoitteita. Taideterapia sopii kaikille riippumatta taidollisesta osaamisesta tai erityishaasteista. Siinä voidaan käyttää monia taiteen muotoja kuten musiikkia, tanssia, teatteria ja kuvataiteita. Kuvataideterapiassa yleisimmin käytetty työskentelymuoto on maalaaminen, mutta myös savitöitä ja piirtämistä käytetään paljon. (Suomen taideterapia yhdistys 2022).

Taideterapiaa käsittelevää kirjallisuutta löytyy runsaasti. Teoksessa Taideterapian perusteet, tuodaan esille myös taideterapian soveltamista perheille. Taideterapian avulla yksilöt voivat tutustua itseensä perheenä. Se voi edistää perheen vuorovaikutustapojen ja ongelmatilanteiden tiedostamista, tutkimista sekä kehittämistä paremmin kuin pelkästään puhumalla, koska taiteellisella työskentelytavalla voidaan tavoittaa kokemuksen tasoja, jotka ovat esiverbaalisia tai muuten sanoin tavoittamattomissa. Kuvaa tehdessä voi saada yhteyden omiin tunteisiin, vaikeisiin kokemuksiin ja konflikteihin, sekä ilmaista omasta perhekokemuksesta muille jotain sellaista mikä ei muuten tulisi esille. Merkittävä etu taideterapian hyödyntämisessä on, että myös pienet lapset voivat ei-verbaalisesti osallistua kuvallisten hahmojen kautta kommunikoiden. (Rankainen, Hentinen & Mantere 2007, 182-183.) Varsinaista taidepsykoterapiaa ei voi harjoittaa ilman siihen liittyvää tutkimusta, mutta taideterapeuttisia menetelmiä, taiteellista

työskentelyä ja taideterapiasta saatua tietoa voi hyödyntää välineenä sosiaalialan työssä (Karjalainen 2019, 59). Omassa kehittämissäprosessissani hyödynsin taideterapeuttista teoriaa ideointivaiheessa muutaman esimerkkitehtävän kohdalla.

5.2 Luovien ja taidelähtöisten menetelmien hyödyt

Artsequal.fi sivustolta löytyy tietoa, kuinka taide julkisena palveluna voi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia sekä esimerkkejä kuinka eri sosiaalialan ympäristöissä voi toteuttaa taiteen ja taidekasvatuksen interventioita sekä niiden tasa-arvo- ja hyvinvointivaikutuksia (Artsequal.fi). Artsequal-hankeen toimenpidesuosituksessa Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja todetaan, että oikeus taiteisiin ja kulttuuriin sekä itsensä ja yhteisön kehittämiseen kulttuurin keinoin sekä mahdollisuus itseilmaisuuksiin ovat ihmisen kulttuurisia perusoikeuksia. Moniammatillinen yhteistyö kulttuurialan ja sosiaali- ja terveysalan välillä on havaittu toimivaksi tavaksi vahvistaa ihmisten hyvinvointia. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen jälkeisessä maailmassa hyvinvointialueiden on turvattava ihmisten kulttuuriset oikeudet osana palveluja. (Lehikoinen & Rautiainen 2016.)

Sitran artikkelissa Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista on koottu kattavasti yhteen useampien viimevuosien tutkimusten tuloksia. Artikkelissa todetaan, että kansainvälisen tutkimuksen pohjalta on vahvaa näyttöä taiteen ja taiteellisen toiminnan merkityksestä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Huomion arvoista on myös se, että taide ja taiteellinen toiminta on tutkimuksissa liitetty lukuisiin positiivisiin sosiaalisiin vaikutuksiin, muun muassa sosiaalisen osallistumisen ja osallisuuden lisääntymiseen, syrjäytymisen vähentymiseen sekä yksinäisyyden lieventymiseen. Taidetekemisen kautta on mahdollista oppia ja kehittää sosiaalisia taitoja, saada tukea ja rakentaa verkostoja, joita voi monin tavoin hyödyntää arjessa. Voi syntyä monenlaisia kyvykkyyksiä ja valmiuksia, jotka tukevat arjessa selviytymistä ja pärjäämistä. Sen avulla on mahdollista ilmaista itseään sekä luoda yhteys muihin tavalla, joka ei olisi mahdollista ainoastaan verbaalisen vuorovaikutuksen keinoin. (Laitinen 2017.)

Suomessakin on tehty kiinnostavia tutkimuksia, muun muassa luovien- ja taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelussa, esimerkiksi Känkkäisen (2013) tutkimus Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Tutkimuksessa kuvataan yli kymmenen vuoden mittaista kehittämistyötä taidelähtöisten menetelmien soveltamisesta lastensuojelussa. Aineisto on kerätty valtion koulukodeissa toteutetuista taidepainotteisista hankkeista. Känkkäinen esittää tutkimuksessa vaikuttavia perusteita sille, miten etenkin haavoittavissa oloissa kasvaneen lapsen tai nuoren kanssa työskennellessä, on tärkeää pyrkiä monenlaiseen kokemusten ja tunteiden lukutaitoon, jotta lapsi voi hahmottaa elämäänsä. Tutkimuksessa todetaan, että kosketusta tunteisiin, jotka ovat olemassa, mutta lähempää kosketusta vaille, voi vahvistaa kaikenlaisella itseilmaisulla. Taiteen avulla voidaan tavoittaa sellaisia

vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen tapoja, joihin pelkästään keskusteluun ja sanalliseen ilmaisuun perustuvalla vuorovaikutuksella on vaikeaa tai jopa mahdotonta päästä. Itseilmaisu taiteen avulla voi tarjota korjaavia ja voimistavia kokemuksia sekä ymmärrystä siitä, että käsitystä itsestä ja omaa elämäntarinaa on mahdollista muuttaa. Lastensuojelussa tarvitaan myös kontrollista vapaata mahdollisuuksien tilaa, jonka taidetoiminta voi tarjota. Lisäksi taide voi tarjota metaforisen suojan, jota voidaan hyödyntää lastensuojelun toimintakäytännöissä. Känkäinen toi myös esille, että joissain hankkeissa laitosten työntekijät kokivat epävarmuutta taidetoiminnan toteuttamisen suhteen, koska sen pelättiin nostavan esille vaikeita ja hallitsemattomia tunteita. (Känkäinen 2013.)

Opinnäytetyöni aihe liittyy keskeisesti myös käsillä tekemisen ja käsityötaidelähtöisten menetelmien käyttöön asiakastyössä. Käsillä tekemisen hyvinvointivaikutuksia on tutkittu paljon, ja monet tahot tiedostavat niiden hyödyt hyvinvoinnille. Pöllänen tiivistää artikkelissaan Käsin tehtyä hyvinvointia, että sekä käsityö psyykkisen hyvinvoinnin tuottajana, että käsillä tekeminen tuo monelle vastapainoa arkeen ja auttaa rentotumaan. Käsillä tekemisessä mukana on kehollisuus, esimerkiksi toistuva liike neulottaessa tai virkattaessa. Se voi luoda meditatiivisen tilan, jolloin tekemiseen keskittyminen auttaa siirtämään ajatuksia pois murheista. Tämän tyyppinen tekeminen voi toimia omaan sisäiseen maailmaan hiljentymisenä sekä rauhoittumiskeinona. Itsehoidollinen, terapeuttinen käsityö auttaa osaa ihmisistä stressin, surun, kivun tai mieltä järkyttävien asioiden käsittelyssä. Käsillä tekeminen ja tuotokset voivat auttaa menetyksen ja arvottomuuden tunteen käsittelyssä. Toisaalta myös turhautuneisuutta tai aggressioita voi purkaa käsitöitä tekemällä. Luovan käsityön on havaittu auttavan sairauden, kivun, masennuksen tai ahdistuksen hallitsemisessa ja minäkuvan uudelleen rakentamisessa. Luovat käsityöt tarjoavat sekä älyllisiä että taidollisia oppimistilanteita, mahdollisuuksia ratkaista ongelmia ja oppia epäonnistumisesta. Käsityötä hyödynnetään taiteen perusopetuksessa, taide- ja kulttuuritoiminnassa sekä nuorisotyössä. Esimerkiksi työpajatoiminnassa hyödynnetään usein käsitöitä kuntotuttavana toimintana. (Pöllänen 2017. 73-81.)

Luovien menetelmien koulutustarjontaa löytyy sosiaalialalta ja käyttöön opastavaa kirjallisuutta on saatavilla. Luovan toiminnan työtavat: käsikirja sosiaali- ja terveystieteille, on teos, jossa on esitelty musiikkiin, kuvalliseen ilmaisuun, kirjoittamiseen, liikkeeseen ja draamaan perustuvia työtapoja ja niiden soveltamista erilaisten asiakasryhmien kanssa. Luovan toiminnan avulla voidaan tukea sekä yksilöiden että ryhmien hyvinvointia. Kuvataiteellinen ilmaisu on lapsille yleensä mieluisaa, ja taidetekemistä käytetäänkin paljon lasten kanssa työskennellessä esimerkiksi päiväkodeissa, mutta sitä voidaan hyödyntää hyvin erilaisissa sosiaalialan toimintaympäristöissä. Ryhmämuotoinen taidelähtöinen työskentely on lähellä sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita, joka on luonteeltaan toiminnallista sosiaalityötä, pyrkien erityisesti osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen. (Karjalainen 2019.)

Kaikesta tätä työtä varten keräämästäni aineistosta saatu tieto vahvisti käsitystäni siitä, että taidelähtöisen tekemisen ja luovien menetelmien hyödyntäminen sosiaalialalla, lastensuojelussa sekä perhetyössä on kannattavaa ja niiden avulla voidaan saavuttaa merkittäviä hyötyjä. Näitä hyötyjä onneksi tiedostetaan jo melko hyvin. Kehittämistyötä ja ammattilaisten koulutusta tarvitaan kuitenkin vielä lisää, jotta taidelähtöistä toimintaa pystyttäisiin hyödyntämään laajemmin ja monipuolisemmin eri palveluissa.

6 Kehittämistyön tavoitteet ja tarkoitus.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tarkastella luovien, taide- ja kädentaitomenetelmien mahdollisuuksia ja hyödyntämistä sosiaalialalla, sekä tuottaa opas, joka sisältää esimerkkejä taide- ja kädentaitotekemisen soveltamisesta perhetyöhön. Opinnäytetyöni kehittämistehtävänä oli tuottaa sähköisessä muodossa opas, jossa annetaan käytännön tietoa, ohjeita ja esimerkkejä, kuinka kädentaitomenetelmiä voidaan hyödyntää perhetyön asiakastyössä. Tavoitteenani oli oppaan avulla tarjota käytännönläheistä tietoa, innostaa ja kannustaa riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin työntekijöitä käyttämään kädentaitomenetelmiä osana asiakastyötä jo käytössä olevien menetelmien kanssa, ja sitä kautta myös kehittää perhetyötä. Lisäksi halusin selvittää miten ja millä tavoin Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen työntekijät ovat käyttäneet luovia menetelmiä, taide- ja kädentaitotekemistä asiakastyössä. Ja mikäli mahdollista, tarjota taide- ja kädentaitotekemisen avulla ratkaisuja ja uusia ideoita perhetyön prosesseissa esiintyviin haastaviin vaiheisiin. Tavoitteenani oli myös kehittää omaa osaamistani sekä keinoja hyödyntää monialaista kokemustani työelämässä.

7 Oppaan kehittämisprosessi

Koska kyseessä oli kehittämistyö, jossa kehitettiin tuotos kohderyhmälle, olen opinnäytetyöprosessin hahmottelussa ja suunnittelussa hyödyntänyt palvelumuotoilusta tuttua menetelmää. Palvelumuotoilu on yritysmaailmassa käytetty termi ja sillä tarkoitetaan asiakaslähtöistä palvelujen innovointia, suunnittelua ja kehittämistä, hyödyntäen muotoilussa kehitettyjä menetelmiä (LAB- ammattikorkeakoulu 2022). Palvelumuotoilun menetelmiä voidaan hyödyntää myös sosiaalialan palveluita kehitettäessä. Hyödynsin prosessin suunnittelussa opasta Lapsikeskeinen palvelumuotoilu, jossa on selkeästi kuvattu palvelumuotoilun prosessi (Kalliomeri, Mettinen, Ohlsson, Soini & Tuulensalo 2020). Vaikka tässä työssä ei varsinaisesti kehitetty uutta palvelua, eikä kohderyhmä suoraan koostu lapsista, on prosessin kuvaus pääpiirteittäin soveltuva myös tähän kehittämistyöhön. Tässä palvelumuotoilun menetelmässä korostuu asiakaslähtöisyys ja kohderyhmän tarpeista lähtevä suunnittelu, jotka ovat myös tässä projektissa keskeisiä toimintaa ohjaavia periaatteita. Palvelumuotoilussa tarve uuden kehittämiselle tai vanhan muuttamiselle syntyy asiakaspalautteen, ammatillisen ymmärryksen tai muun tiedon

pohjalta. Alussa määritellään kehittämishaaste ja sen jälkeen haasteeseen ja sen taustoihin tutustutaan tarkemmin. Ymmärrystä laajennetaan, kunnes tietoa on tarpeeksi, jolloin siirrytään analyysivaiheeseen. Analyysivaiheessa tarkennetaan kohderyhmän tarpeita, joihin on tarkoitus vastata halutun muutoksen aikaan saamiseksi. Seuraavaksi seuraa ideointivaihe, jossa syntyneitä ratkaisuehdotuksia testataan vielä ennen lopullisia valintoja. Ajoittain voi olla tarpeen palata takaisin, pohtia ja tehdä uudestaan. (Kalliomeri, Mettinen, Ohlsson, Soini & Tuulensalo 2020, 12.)

Opinnäytetyöprosessissani tarve oppaan kehittämiseksi lähti työyhteisöstä. Kehittämishaastetta vastasi opinnäytetyöprosessissa kehittämistehtävä ja materiaalin kehittäminen perhetyön tarpeisiin. Taustoihin tutustuin tarkemmin kerätessäni tietoa kulttuurihyvinvoinnista, luovista- ja taidelähtöisistä menetelmistä sekä niiden hyödyistä, perhetyöstä ja toimintaympäristöstä Riihimäellä sekä siellä käytössä olevista menetelmistä. Analyysivaihetta vastasi prosessissani alkukartoitus eli haastatteluvaihe, jossa kartoitin Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin jäsenten ajatuksia luoviin- ja taidelähtöisiin menetelmiin sekä tekemiseen liittyen. Kerätty taustatieto ja haastattelut toimivat perustana kehittämistyölle, ja niiden pohjalta muodostin tavoitteet kehitettävälle oppaalle. Seuraavassa vaiheessa lähdin kehittämään haastatteluista saadun tiedon pohjalta tavoitteisiin vastaavaa opasta, johon kokosin perhetyöhön soveltuvaa taide- kädentaitotekemistä. Esimerkkitehtävien kehittämisessä hyödynsin prosessin aikana keräämääni tietoa, sekä haastatteluista saatua tietoa, omaa työkokemustani perhetyöstä ja taidekasvatuksesta sekä taidepedagogista koulutustani. Ideointi ja koamisvaiheissa pyysin palautetta ratkaisustani kohderyhmältä eli tässä tapauksessa perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimiltä. Ennen kehittämistyön aloittamista olin sopinut toimeksiantajan kanssa, että prosessin aikana ja lopuksi kerätään palautetta sekä kehittämisehdotuksia perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimiltä.

7.1 Tiedonkeruuvaihe

Opinnäytetyöprosessin tiedonkeruuvaiheessa keräsin jo olemassa olevaa tietoa kädentaitojen ja luovien menetelmien vaikutuksista sekä hyödyistä. Tarkoituksena oli, sitä kautta perustella miksi kädentaitomenetelmiä on kannattavaa hyödyntää perhetyön asiakastyössä. Keräsin myös taustatietoa toimeksiantajasta ja toimintaympäristöstä Riihimäellä, sekä perhetyöstä ja työn menetelmistä. Alkukartoituksella selvitin miten paljon ja millaisia luovia menetelmiä perhetyöntekijät työssään hyödyntävät sekä heidän ajatuksiansa aiheeseen liittyen. Tarkoituksena oli tässä yhteydessä myös selvittää tarkemmin minkälaisia toiveita ja tarpeita työtiimin jäsenillä on kehitettävän oppaan suhteen. Alkukartoituksen pohjalta jatkoin pohtimalla mitä haasteellisia vaiheita tai tarpeita toisensaiselle lähestymistavalle voi asiakastyössä syntyä. Koska opas on tarkoitettu Riihimäelle perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin työntekijöiden käyttöön, näin tärkeänä pohjustaa kehittämistyö heidän kokemuksiinsa pohjautuen ja kehittää opas perhetyön toimintaympäristöön sopivaksi. Siksi alkukartoituksessa tiedon keräämiseen

valitsin menetelmäksi teemahaastattelun, jonka avulla keräsin työntekijöiden kokemuksiin perustuvaa tietoa. Koska kehittämistyössä haastateltiin Riihimäen kaupungin henkilökuntaa, olin sitä varten hakenut tutkimusluvan Riihimäen kaupungilta.

Kehittämistyön tiedonkeruussa hyödynsin laadullista tutkimusmenetelmää eli teemahaastattelua tiimin näkökulman ja lähtökohtien kartoittamiseksi. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tarkoitetaan tutkimusta, jossa tarkastellaan ihmisten välisiä merkityksiä ja niiden ilmenemistä suhteina sekä merkityskokonaisuuksina. Tutkimuksella tavoitellaan ihmisten omia kuvauksia koetusta todellisuudesta. Tutkimuksessa ei vastata vain ”mitä”-kysymyksiin vaan myös ”miksi”-kysymyksiin, jotta ei tehtäisi valintoja vain kahden seikan välillä. (Vilkkä 2021, 118-119.)

7.2 Teemahaastattelut

Teemahaastattelulla tarkoitetaan tutkimushaastattelun muotoa, jossa tutkimusongelmasta on poimittu keskeiset aiheet eli teemat. Tarkoitus on, että kaikista teemoista haastattelun vastaaja voi antaa oman kuvauksensa omin sanoin. Teemahaastatteluissa käytetään siis avoimia kysymyksiä. (Vilkkä 2021, 124)

Opinnäytetyö prosessissani teemahaastatteluilla oli tarkoitus kartoittaa, miten perhetyön tekijät työssään hyödyntävät luovia menetelmiä ja taidelähtöistä tekemistä sekä työntekijöiden ajatuksia aiheeseen liittyen, sekä pohtia heidän työkokemuksensa pohjalta mitä haasteellisia vaiheita/ongelmakohtia tai tarpeita toisenlaiselle lähestymistavalle voi asiakastyössä syntyä. Tarkoituksena oli tässä yhteydessä myös selvittää vielä tarkemmin minkälaisia toiveita ja tarpeita työttöimien jäsenillä on kehitettävän oppaan suhteen. Haastatteluiden teemoiksi valikoituivat siis 1. luovien-, taide- ja kädentaitolähtöisten menetelmien tai tekemisen käyttö asiakastyössä, 2. haasteelliset asiakasprosessin vaiheet ja 3. toiveet, tarpeet sekä ajatukset oppaan suhteen.

Teemoista muodostetut haastattelukysymykset:

- Kerro luovien-, taide- ja kädentaitolähtöisten menetelmien tai tekemisen käytöstä asiakastyössäsi? Miksi olet käyttänyt edellä mainittuja tai miksi et ole käyttänyt?
- Kuvaile asiakastyössä perheiden parissa tai asiakkaiden kanssa havaitsemiasi haasteellisia prosessin vaiheita? Miten haasteellisia vaiheita voi/voisi pyrkiä helpottamaan luovien- ja taidelähtöisten menetelmien avulla?
- Minkälaisia toiveita, tarpeita tai ajatuksia tässä kehittämistyössä tuotettavaan materiaaliin liittyen sinulla on?

Haastattelutilanteessa aluksi kerroin kehittämistyön tarkoituksesta haastateltaville ja, että haastatteluun osallistutaan nimettömästi, selvensin käytettyjä käsitteitä ja kerroin mihin

kerättyä tietoa käytetään, sekä kysyin luvan haastattelun nauhoittamiseen. Haastattelun aikana esitin tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelut olisi ollut mahdollista toteuttaa myös ryhmähaastatteluna, mutta silloin toisten haastateltavien näkemykset olisivat saattaneet vaikuttaa vastauksiin. Haastattelut toteutin yksitellen lokakuun alussa kahden viikon aikana. Haastatteluihin osallistui 11 perhetyön ja perhekuntoutuksen työntekijää eli kaikki tiiminjäseneet. Osa haastatteluista toteutettiin sosiaalitoimistolla ja osa Teams-sovelluksen avulla etäyhteydellä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Tavoitteena on, että aineiston kerääminen haittaa mahdollisimman vähän kohteen arkea. Tutkimuseettisesti on tärkeää minimoida haitat kohteelle. Tämä on hyvä muistaa työssä, jossa oleellista on kohteen ihmisten osallistuminen kehittämiseen. On neuvoteltava toimeksiantajan kanssa siitä, miten osallistumisesta olisi mahdollisimman vähän haittaa työntekijöiden normaliteetille ja asiakkaille. (Kostamo, Airaksinen & Vilka 2022, 53.) Työtiimin jäsenten kanssa keskusteltiin ja pohdittiin yhdessä sopivaa tapaa toteuttaa haastattelut. Perhetyötä tekevän arkinen työ on vaihtelevaa, aikataulut muuttuvia, eivätkä tiimin jäsenet ole kovin usein samassa paikassa samaan aikaan. Siksi yksittäin toteutetut haastattelut olivat käytännöllisin vaihtoehto osallistujien kannalta. Koska työskentelen itse samassa työssä ja työpäivällä, oli mahdollista joustavasti sopia haastatteluajoja jokaiselle, haastateltavan oman aikataulun mukaan.

Sosiaalialan ammattihenkilöä sitoo salassapitovelvoite suhteessa asiakasasioihin. Siihen kuuluu kolme osa-aluetta: asiakirjasalaisuus, vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto. Asiakkaan sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia koskevat tiedot ovat arkaluonteisia tietoja. Se kattaa myös työntekijän luottamukselliset keskustelut asiakkaan kanssa. (Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017, 38.)

Haastatteluissa ei käsitelty asiakasasioita, vaan keskusteltiin työn ilmiöistä yleisellä tasolla. Koska lastensuojelun asiakkuudet, mutta myös Sosiaalihuoltolain mukaiset asiakkuudet ovat arkaluonteisia, olen asiakasasiat, kaikki asiakastiedot sekä asiakkailla oppaan esimerkkien testauksen tarkoituksella rajannut opinnäytetyö prosessista pois.

Haastatteluista kerättyä aineistoa analysoin tekemällä listoja menetelmistä sekä mainituista taidetekemisistä ja toiveista oppaan suhteen. Luonnostelin myös erilaisia ajatuskarttoja, joihin kokosin haastattelussa esille nousseita teemoja sekä ajatuksia ja oivalluksia, sekä omia että haastateltavien pohdintoja. Haastatteluista sain paljon tietoa. Niissä korostui perhetyötä ja perhekuntoutustyötä tekevien monipuolinen osaaminen ja erilaiset taustat, mutta toisaalta monilla haastateltavilla nousi vastauksissa esille myös osittain samoja asioita. Kaikki tiimin työntekijät olivat käyttäneet luovia- ja taidelähtöisiä menetelmiä sekä tekemistä osana asiakastyötä. Osa oli käyttänyt niitä selvästi enemmän ja osa satunnaisemmin. Kaikki tiimin

jäsenet olivat käyttäneet kuvia monella tapaa, esimerkiksi kuvakortteja, kuvametsästystä, värityskuvia ja kuvaa asioiden hahmottamisen apuna, sekä kuvan tekemistä piirtämällä tai maalamalla esimerkiksi sarjakuvan ja omakuvan tekemistä sekä musiikkimaalausta. Useimmille monenlaiset askartelut olivat tuttuja, kuten kuvakollaasit, unelmakartat, luonnonmateriaaleista tehdyt sekä vuodenaikoihin liittyvät tekemiset. Monet olivat myös hyödyntäneet valokuvausta jollain tavalla esimerkiksi arjen dokumentoinnissa, Kuvan metsästys- tehtävissä sekä yksi haastateltavista myös Voimauttavan valokuva- menetelmää. Muutamat olivat muovailleet lasten kanssa muovailuvahasta, huovuttamalla tai savesta, sekä hyödyntänyt draamaa, leikkiä, satuja, elokuvia, tarinallisuutta ja luovaa kirjoittamista tai käyttänyt esineitä symboleina asiakastyössä. Jokunen oli virkannut tai kutonut, joku oli jopa tehnyt asiakkaiden kanssa graffiteja.

Kaikki haastateltavat kuvailivat useita haasteellisia vaiheita asiakastyössä, joissa olivat käyttäneet tai arvelivat että, voisivat käyttää luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä apuna. Esimerkiksi tutustumisvaihe ryhmässä tai perheen kanssa, asiakassuhteen luominen sekä luottamuksen rakentaminen ja monenlaiset tilanteet, joissa oli tarvetta jännityksen lieventämiselle, koettiin ajoittain haasteellisiksi. Luovan tekemisen koettiin myös helpottavan tiedonkeruuta asiakkaan tilanteesta. Yhdessä tekemällä oli myös mahdollista tuoda rennompaa tunnelmaa ja kodikkuutta ohjaustilanteisiin. Useat haastateltavista toivat esille luovan tekemisen hyödyt käsiteltäessä vaikeita aiheita, haastavia tunteita, trauman tai kriisin käsittelyssä, erotyöskentelyssä, aggression käsittelyssä tai tapahtuneen purkamisessa. Luovan tekemisen edut olivat tulleet esille monenlaisissa tilanteissa, jotka eivät esimerkiksi etene, tai jos asiakkaalla haasteita tunteiden käsittelyssä tai ihan vain vaikeuksia tuottaa puhetta. Monet olivat myös hyödyntäneet luovaa tekemistä asiakkaan rohkaisemisessa uusien asioiden äärelle, itsetunnon tukemisessa, vahvuuksien esille tuomisessa, tuomaan onnistumisen kokemuksia, Neuropsykiatrisia piirteitä omaavien lasten haasteisiin sopivien keinojen kehittämisessä, vuorovaikutussuhteiden tarkastelussa ja tilanteiden harjoittelussa, tai perheen saattamisessa yhteisen tekemisen äärelle.

Haastatteluista oli mahdollista päätellä, että työntekijät kokevat luovat menetelmät, sekä taidelähtöisen tekemisen tärkeäksi, ja luovuuden monella tapaa oleelliseksi osaksi omaa työtään. Moni heistä haluaisi käyttää enemmän luovia menetelmiä ja taidelähtöistä tekemistä osana asiakastyötä. Avuksi toivottiin uusia ideoita ja tiedon sekä vinkkien jakamista työyhteisössä. Osa työntekijöistä toi esille omaa epävarmuutta aiheeseen liittyen. Taide- ja kädentaiteiden tekeminen ei tunnu omalta tai siitä ei ole kovin paljon aikaisempaa kokemusta. Toisaalta kuitenkin heiltä löytyi kiinnostusta ja halua uusien asioiden kokeilemiseen. Sekä oivallusta, ettei tämän tyyppistä tekemistä hyödyntääkseen tarvitse olla asiantuntija. Asiakkaan kanssa voi asettua yhdessä tutkimaan ja kokeilemaan uutta, myös epäonnistuminen on sallittua ja toisaalta se voi tuoda työskentelyyn erilaista näkökulmaa. Haastatteluissa tuli kuitenkin esille myös käytännön toteutukseen liittyviä haasteita. Perhetyö on monesti melko kiireistä,

tapaamisten valmisteluun ei ole aina kovin paljon aikaa, materiaaleja ja välineitä ei ole aikaa lähteä hakemaan eri paikoista. Tapaamiset ovat usein asiakkaiden kotona, jonne tarvikkeet pitää viedä, eikä kotiympäristössä ole aina tilaa tai muutoin mahdollista toteuttaa suunniteltua luovaa toimintaa. Käytännön tilanteissa on huomioitava myös turvallisuus, joka kotiympäristössä ei ole samalla tavoin säädeltävissä kuin luovaan tekemiseen tarkoitettussa tilassa.

Kehitettävän oppaan sisällöltä sekä esimerkeiltä toivottiin selkeyttä, käytännöllisyyttä, monipuolisuutta, visuaalisesti miellyttävää ulkonäköä, helposti hyödynnettäviä realistisia vinkkejä ja esimerkkejä eri-ikäisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn, arvioita paljonko on varattava aikaa sekä tehtäviä, jotka eivät vaatisi ohjaajalta aiempaa käsityö tai taideosaamista tai aikaa vieviä valmisteluita. Suunnittelussa toivottiin huomioitavan asiakastapaamisiin yleensä käytettävissä oleva aika ja tilat, tarvikkeiden kuljetettavuus. Materiaalien ja tarvikkeiden tulisi olla edullisia, hyvin säilyviä, turvallisia ja myrkyttömiä, helposti hankittavissa sekä mahtua melko pieneen tilaan/kassiin. Oppaaseen toivottiin kuvia ja mahdollisesti videoita, selkeitä ohjeita, sekä perusteluja miksi jotain tehdään, esimerkeiltä toimivuutta perhetyön teemojen ja menetelmien kanssa, ehdotuksia asiakkaan tai perheen kanssa käytävään dialogiin, sekä että se olisi jaettu osioihin esimerkiksi ikäperusteisesti. Lisäksi toivottiin oppaasta täydennettävää ideapankkia, uusia ideoita ja ideoita myös ryhmätoimintoihin. Keskusteluissa nousi esille jatkokehityskohteena materiaali- ja tarvikekaappi tai varasto sekä luovaan tekemiseen soveltuva tila. Teemahaastatteluista saadun aineiston pohjalta muodostin tulkintoja tiimin näkemyksistä ja kokemuksista luovien, taidelähtöisien menetelmien käytöstä sekä asiakasprosessin haasteista.

7.3 Ideointi- ja suunnitteluvaihe

Tiedonkeräys ja haastatteluvaiheen jälkeen ryhdyin kehittämään esille nousseisiin teemoihin ja tarpeisiin vastaavaa opasta, joka sisältäisi perhetyöhön sopivia esimerkkejä taide- kädentaitotekemisestä. Haastatteluista kerätystä tiedosta tehtyjen päätelmien pohjalta tarkensin tavoitteet oppaalle.

Tavoitteet oppaalle:

- Perustella, miksi kyseinen tekeminen on valittu, mitä toiminnalla tavoitellaan? Mihin perhetyön menetelmään tai teemaan tekeminen pohjautuu? Esimerkiksi mitä voi tekemisen lomassa asiakkaan tai perheen kanssa keskustella tai nostaa keskusteluun?
- Esitellä monipuolisesti perhetyöhön eri tilanteisiin ja vaiheisiin soveltuvia esimerkkejä taide- ja kädentaitolähtöisestä tekemisestä, joka ei vaadi ohjaajalta aikaisempaa kädentaitosaamista eikä kohtuuttomia etukäteisvalmisteluita.

- Huomioida esimerkkien suunnittelussa keskimääräiset perhetyöntapaamisten olosuhteet ja käytettävissä oleva aika.
- Esimerkeissä käytettävät materiaalit ovat edullisia, helposti hankittavia, hyvin säilyviä sekä turvallisia ja myrkyttömiä.
- Oppaasta pyritään muotoilemaan selkeä, loogisesti jaoteltu ja visuaalisesti miellyttävä kokonaisuus.
- Tarjota kohderyhmälle uusia ideoita sekä selkeitä ja käytännönläheisiä ohjeita tekemiseen.

Haastatteluista nousi esille monipuolisesti erilaisia teemoja, liittyen koettuihin haasteellisiin asiakastyön vaiheisiin. Valitsin oppaaseen neljä teemaa, jotka koin haastattelujen ja oman kokemuksen pohjalta oleellisiksi perhetyön edistymisen kannalta ja joihin arvioin löytyvän keinoja taide- ja kädentaitolähtöisen tekemisen avulla.

Valitut teemat:

- Tutustumisvaihe ja jännityksen lieventäminen
- Tunnetyöskentely ja haastavat tunteet
- Positiivisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja itsetunnon tukeminen
- Perheen vuorovaikutus ja roolit

Jatkoin ideoimalla valittuihin teemoihin sopivia esimerkkitehtäviä. Ideoinnissa huomioin Riihimäellä perhetyön- ja kuntoutuksen tiimin käyttämiä asiakastyön menetelmiä, esimerkiksi Verkostokartta, Tärkeät asiat- ja Vahvuuskortit sekä tunnetaitomateriaaleja. Suunnittelutyössä hyödynsin myös omaa aikaisempaa ammattiosaamistani taidepedagogina sekä työkokemustani taidekasvatuksen parista. Oppaan esimerkkitehtävien materiaalivalintoihin vaikutti oma kokemukseni sekä pyrkimys tuottaa esimerkkejä sellaisesta tekemisestä, josta työtiimillä ei vielä ollut kokemusta, eli myös sitä kautta tarjota heille uusia ideoita. Ideoiden kehittämisessä hyödynsin joidenkin tehtäväesimerkkien kohdalla keväällä 2022 suorittamaani Taideterapeuttiset menetelmät-opintojaksoa, joka oli osa sosionomiopintojani.

Ideointivaiheessa esimerkkiehdotuksia oli aluksi varsin runsaasti. Tässä vaiheessa kysyin työtiimin jäsenten mielipiteitä ja näkemyksiä, joita hyödynsin karsimistyössä, vaikka lopulliset valinnat teinkin itse. Oppaaseen valikoituneita tehtäväesimerkkejä on 14. Niissä on sekä helppoja että erittäin helppoja käsityö- ja taidetekniikoita, saventyöstämistä, huovutusta, kankaanpainantaa, maalausta sekä luonnonmateriaalien hyödyntämistä. Melko monessa esimerkissä hyödynnetään savea. Tämä valinta on helposti perusteltavissa sillä, että savi on monikäyttöinen, edullinen, myrkytön, helppo käsitellä ja kuitenkin monille työntekijöille ja asiakkaille uusi materiaali tuttavuus. Myös taideterapiassa hyödynnetään usein savea, sen monikäyttöisyyden ja tuntoaistimukseen perustuvan vaikutuksen vuoksi.

Esimerkiksi oppaan (Katso liite 1.) ensimmäisessä teemaosiossa, jossa teemana oli Tutustuminen ja jännityksen lieventäminen, hyödynsin tehtävän Stressilelu huovuttamalla ideoinnissa perhetyössä käytettäviä materiaaleja, pääasiassa Arjen kesyttäjät- sivuston rauhoittumisohjeita (Hämeenlinnan kaupunki 2022), ja yhdistin niitä omaan aikaisempaan kokemustietooni huovuttamisen rauhoittavasta vaikutuksesta. Samassa teemaosiossa on myös Suojeluhaltija savesta- tehtävä, jossa ideoinnin pohjana toimi tehtävä, jota olen aikaisemmin hyödyntänyt kädentaitoryhmille sekä perhetyössä käytetyt Elämän tärkeät asiat-kortit (Peräpuu ry. 2022a).

Oppaan toisessa teemaosiossa Tunnetyöskentely ja haastavat tunteet tehtävässä Puun savi- kasvat hyödynsin ideoinnissa taustalla perhetyössä käytettäviä tunnetaitomateriaaleja ja sovelsin niitä tietooni savesta materiaalina sekä tehtävään, jota olen ohjannut aikaisemmassa ammatissani lapsiryhmälle. Tehtävässä Huolen syöjä- hyödynsin ideoinnin lähtökohtana Mieli ry:n materiaaleja ja tarinaa, jossa kerrotaan Huoli hetkestä unen apukeinona (Mieli ry. 2022). Samassa teemaosiossa tehtävässä Tunnemaalaus, olen hyödyntänyt ideoinnissa opasta Taide- terapian perusteet, jonka ryhmätoiminnan esimerkissä maalaamalla käsiteltiin tunteita (Ran- kainen, Hentinen & Mantere 2007), ja kehitellyt sen pohjalta perhetyön toimintaympäristöihin soveltuvan tehtävän.

Kolmannessa teemaosiossa Positiivisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja itsetunnon tukemi- nen hyödynsin Kalastuspeli ja Voimapaita tai tyynyliina- tehtävien ideoinnissa pohjana perhe- työssä käytettyjä Vahvuuskortteja (Pesäpuu ry. 2022b) sekä tehtäviä, joita olen ohjannut kou- luikäisten lasten ryhmille aikaisemmassa ammatissani. Saman teemaosion tehtävässä Voima- eläin tai auletti käytin ideoinnissa pohjana Taiteeksi tarinoitu oma elämä- kirjan Voima- eläin-tehtävää (Sava & Vesänen-Laukkanen 2000, 113). Tätä tehtävää ideoin myös yhdessä Perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin ohjaajien kanssa. Näissä tehtävissä tausta-ajatuksena oli lisäksi tuottaa jotain sellaista, joka muistuttaisi asiakkaita vahvuuksista ja positiivisista ominaisuuksista myös myöhemmin ja sitä kautta toivottavasti vaikuttaisi pidempään positiivi- sella tavalla.

Neljännessä teemaosiossa Perheen vuorovaikutus ja roolit hyödynsin tehtävässä Luontoman- dala taustalla Verkostokartta-menetelmää (Sosiaalinen verkostokartta 2022). Verkostokartta- menetelmän valitsin siksi, että se on paljon käytetty sekä useimmille tiimin jäsenille ja mi- nulle tuttu. Oma kokemukseni menetelmästä on, että sen avulla voi saada paljon tärkeää tie- toa, mutta etenkin nuoremmille lapsille voin olla haastavampaa keskittyä tehtävän tekemi- seen paperilla. Tässä sovelluksessa mukaan lisättiin toiminnallisuutta luontoympäristössä, joka usein vähentää lasten jännitystä ja motivoi lapsia keskittymään. Neljänteen teema osi- oon sijoitin myös Ikkunamaalaus- tehtävän, jossa taustalla oli saman tyyppinen ajatus kuin Ryhmämaalaustehtävässä teoksessa Luovan toiminnan työtavat, käsikirja sosiaali- ja terveys- alalle. Tehtävässä on taiteen tekemisen tarkoituksena myös harjoitella yhteistyössä

toimimista sekä keskustella prosessista, perheen rooleista ja havainnoida niitä. (Karjalainen 2019, 83.) Samoja asioita harjoitellaan ja tavoitellaan myös monissa perhetyön asiakasprosesseissa.

Kaikissa oppaan osioissa on lisäksi tehtäviä, joissa taustalla on ajatus lisätä perheen arkeen hyvää mieltä lisäävää yhteistä tekemistä ja sitä kautta vahvistaa perheenjäsenten positiivista vuorovaikutusta. Nämä tehtävät tarjoavat myös perhetyön ohjaajalle tilaisuuden tarkkailla perheen vuorovaikutussuhteita sekä tarvittaessa ohjata vuorovaikutusta haluttuun suuntaan.

Tehtävien ideointiin ja taustalla oleviin ajatuksiin vaikutti vahvasti kehittämisprosessin alkuvaiheessa toteutetuista teemahaastatteluista saatu tieto ja niistä virinneet ajatukset. Myös yhteistyö perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin kanssa oli keskeinen vaikuttava tekijä. Suunnitteluvaiheessa pyysin palautetta työntekijöiltä ja saadun palautteen perusteella tarkensin valintoja sekä tein muutoksia oppaaseen.

Palaute on tärkeää, sekä kehittämisen aikana prosessin eri vaiheissa, että prosessin päätyttyä. Kehittämisen aikana keskustellaan, arvioidaan, suunnataan toimintaa uudelleen ja tuetaan toisia. Palautetta olisi hyvä saada sekä tuotoksesta, että prosessista. (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 71.)

7.4 Kokoamisvaihe

Kokoamisvaiheessa kokosin oppaaseen osan taustatiedosta, kuvat ja esimerkit, sekä muotoilin oppaan jäsentelyä ja visuaalista ulkonäköä. Sen jälkeen täydensin oppaaseen valittuihin esimerkkeihin loput ohjeet. Ohjeissa pyrin mahdollisimman käytännönläheisesti kuvaamaan kuinka kädentaitomenetelmää voi hyödyntää perhetyön jo käytössä olevien menetelmien kanssa. Jotta opas olisi selkeä ja käytännössä hyödynnettävä, pyrin kuvaamaan esimerkit ja ohjeet mahdollisimman tarkkaan. Oppaan jokaisessa tehtävässä on Ohjeet ja vinkit- otsikon alla käytännön ohjeet kädentaitotekemiseen. Nämä ohjeet olen tuottanut oman kädentaitoihin liittyvän ammattiosaamiseni ja ryhmänohjauskokemukseni pohjalta.

Kuvasin myös kuvia ja lyhyitä videoita, joita käytin oppaassa tekstin tukena havainnollistamassa kädentaitomenetelmiä ja niiden eri vaiheita. Kaikki oppaassa käytetyt kuvat ja videot ovat itse kuvaamiani. Kuvien ja videoiden kuvaamiseen kului merkittävästi aikaa, mutta ne ovat oleellinen osa opasta ja esimerkkitehtävien ohjeistuksia, ilman niitä ei ohjeistuksia olisi ollut mahdollista laatia yhtä selkeästi. Oppaan alkuun lisäsin lyhyen selostuksen opinnäytetyöprosessin kehittämistehtävästä, oppaan tavoitteet, ja muutaman mielestäni tärkeimmän noston opinnäytetyön tietoperustasta.

Oppaan toteutin Powerpoint-esityksen muodossa. PowerPoint-ohjelman valitsin siksi että, esitykseen on helppo liittää kuvia ja videoita, sekä siksi, että sitä voidaan täydentää

myöhemminkin. Työpaikalta myös toivottiin opasta sähköisessä muodossa, joka olisi valmistuttuaan kaikkien tiimin jäsenten käytettävissä yhteisellä sähköisellä alustalla esimerkiksi Teams-sovelluksen kautta. Toimeksiantajatahon toiveena myös oli että, oppaan avulla voitaisiin mahdollisesti myöhemmin järjestää perehdytystä aiheeseen.

7.5 Palaute yhteistyökumppanilta ja jatkokehittäminen

Kehittämistyön valmistuttua, pyysin oppaasta palautetta sekä jatkokehittämisajatuksia tiimin palveluvastaavalta sekä perhetyön ja perhekuntoutuksen ohjaajilta. Esittelin oppaan tiimikokouksen yhteydessä, ja siitä keskusteltiin vapaamuotoisesti esityksen aikana ja sen jälkeen. Esittelyn jälkeen myös pyysin osallistujilta vapaamuotoista kirjallista palautetta. Pyysin palautteenantajia arvioimaan, olivatko oppaalle asetetut toiveet ja tavoitteet täyttyneet sekä kirjaamaan vapaamuotoisesti mielipiteensä. Palautteet kirjattiin nimettömästi paperilapuille, jotka kerättiin tilaisuuden jälkeen. Palaute oli erittäin positiivista. Oppaan koettiin vastaavan tarpeisiin ja toiveisiin, esimerkit arvioitiin innostaviksi, kokonaisuus nähtiin selkeänä ja monipuolisena, teemoista ja kuvista sekä videoista pidettiin. Useampi palautteen antaja mainitsi, että aikoo ottaa ideoita käyttöön omassa työssään. Muutamassa esimerkkitehtävässä nähtiin vielä tarvetta hieman tarkentaa oppaan ohjeistuksia. Esimerkiksi ensimmäisessä osiossa Tutustumisen ja jännityksen lieventäminen tehtävässä Stressilelu huovuttamalla Ohjeet ja vinkit- osiota pyydettiin selkeyttämään. Tiimikokouksen jälkeen, viimeistelin opasta palautteiden pohjalta ja tarkensin muutamia ohjeistuksia.

Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimi oli oppaan esittelyn yhteydessä kerätyn palautteen perusteella selvästi tyytyväinen kehitettyyn oppaaseen ja yhteistyöprosessiin. He kokivat, että oppaalle asetetut toiveet ja tavoitteen olivat täyttyneet. Opinnäytetyöraportin valmistuttua pyysin palautetta opinnäytetyöprosessista työelämänedustajalta. Palautteen mukaan opinnäytetyön tuloksena syntynyt opas madaltaa merkittävästi kynnystä käyttää luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä. Yhteistyö opinnäytetyön tekijän kanssa koettiin rakentavaksi ja hyväksi. Toimeksiantajan kokemus oli, että prosessin aikana esille nostetut huomiot ja tarpeet otettiin hyvin huomioon ja prosessi eteni tarkoituksenmukaiseen suuntaan. Tämä näkyy hyvin lopputuoksessa, jonka käytettävyyttä tulevaisuudessa pidettiin hyvänä. Lopputuotos eli opas on otettu käyttöön perhetyössä perhetyöntekijöiden materiaalina taide- ja kädentaitotoimintaan asiakastyössä.

Tarkoitus on, että perhetyön ja kuntoutuksen tiimi voi jatkaa oppaan täydentämistä, laajentamista ja kehittämistä myöhemmin. Suunnitelmani on myöhemmin testauttaa opas työntekijöillä, kerätä vielä palautetta ja käyttökokemuksia käytännön työhön soveltuvuudesta. Opinnäytetyöstä päätin jo alkuvaiheessa rajata pois oppaan testausvaiheen, vaikka sen voisi ajatella oleellisesti kuuluvan kehittämisprosessiin. Päätökseen vaikuttivat aikataululliset tekijät, mutta toisaalta myös se että, testauksessa on tarkoitus työskennellä asiakkaiden kanssa.

Koska lastensuojelun asiakkuudet, mutta myös Sosiaalihuoltolain mukaiset asiakkuudet ovat arkaluonteisia, on asiakasasiat, kaikki asiakastiedot sekä asiakkailla oppaan esimerkkien testaus tarkoituksella rajattu opinnäytetyö prosessista pois. Testausvaiheen näen kuitenkin tärkeänä oman kehittymiseni ja oppaan jatkokehittämisen kannalta. Testausta on tarkoitus toteuttaa myöhemmin työn ohessa.

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheiden aikana ja myöhemmin oppaan esittelyn yhteydessä sekä sen jälkeen käydyissä keskusteluissa, syntyi minulle ja yhteistyökumppani tiimille useampia ajatuksia jatkokehittämisestä. Useampi työntekijä toi esille, että he lisäisivät todennäköisesti luovien menetelmien hyödyntämistä asiakastyössä, jos tarvikkeet ja materiaalit olisivat helposti löydettävissä ja käytännölliset ottaa mukaan perhetyön kotikäynnille lähtiessä tai jos olisi soveltuvampi tila, jossa tarvikkeet olisivat valmiina. Keskusteluissa ideoitiin kaappia, jossa olisi jonkinlainen perusvarasto tarvikkeita ja materiaaleja valmiina. Käytännössä kaapin perustaminen vaatisi tarvikelistan laatimista, tarvikkeiden tilaamista tai ostamista ja ainakin yhdeltä työntekijältä jonkin verran työaikaa. Aluksi työaikaa menisi luonnollisesti vähän enemmän, mutta jos tarvikekaappi saataisiin toimivaksi ja toimiva rutiini luotua, ei sen ylläpitäminen enää todennäköisesti veisi kovinkaan paljon työaikaa.

8 Prosessin arviointi.

Riihimäen perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimi oli oppaan esittelyn yhteydessä kerätyn palautteen sekä yhteistyökumppanin palautelomakkeella antaman palautteen perusteella selvästi tyytyväinen kehitettyyn oppaaseen ja yhteistyöprosessiin. Yhteistyö oli myös minun näkökulmastani prosessissa sujuvaa. On tosin todettava, että monessa kohdassa käytännön toteutusta helpotti se, että itse työskentelen samassa työyhteisössä. Oppaan kehittämisprosessiin ja esimerkkitehtävien suunnitteluun vaikutti merkittävästi myös oma työkokemukseni perhetyöstä. Tarkoitukseni on jatkaa oppaan testaamista, kehittämistä ja laajentamista työyhteisössä. Opinnäytetyöprosessin toteuttaminen työn ohessa oli käytännön elämän ja ajankäytön kannalta joiltakin osin haastavaa, ja aikataulu hieman venyi alun perin suunnitellusta. Toisaalta opinnäytetyöprosessi tarjosin tilaisuuden syventää omaa osaamista, tietoja perhetyöstä ja luovista menetelmistä sekä kehittämistyöstä työyhteisössä. Prosessin aikana opin myös paljon uutta työyhteisöstämme ja työtovereistani. Haastatteluista tuli ilmi, että perhetyö- ja kuntoutuksen tiimiltä löytyy monialaista osaamista liittyen luoviin menetelmiin. Vaikka kehittämistyössä aihe oli rajattu visuaalisiin taidelähtöisiin menetelmiin, tarkemmin kuvataiteisiin ja käsityötaiteisiin pohjautuvaan tekemiseen, olisi hienoa, jos esimerkkitehtäviä tuotettaisiin myöhemmin myös liittyen esimerkiksi draaman, tarinallisuuden ja musiikin käyttöön perhetyössä.

Vilka kuvailee teoksessa Tutki ja kehitä laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa huomioitava seikkoja. Tutkimus on luotettava, kun tutkimuskohde ja tulkittu materiaali ovat yhteen sopivia, eivätkä teorianmuodostuksessa ole vaikuttaneet epäolennaiset tai satunnaiset tekijät. Eli käytännössä arvioidaan tutkijan tutkimuksessa tekemiä tekoja, valintoja ja ratkaisuja. Käytännössä laadullista tutkimusta ei voin tietenkään koskaan toistaa täysin samanlaisena, koska tutkimustilannekin on ainutkertainen, mutta toisen tutkijan tulisi kuitenkin pystyä samoilla tulkintasäännöillä löytää se tulkinta, jonka alkuperäinen tekijä on perustellusti tehnyt, vaikka toinen tutkija voikin tehdä lisäksi myös muita tulkintoja. (Vilka 2021, 196-198.)

Koska haastatteluissa hyödynnettiin vain yhden kunnan yhtä perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimiä, on otanta luonnollisesti varsin suppea. Luonnollisestikin perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimi koostui yksilöistä, joilla kaikilla on varsin erilaiset taustat ja kokemukset luoviin ja taidelähtöisiin menetelmiin sekä taidetekemiseen liittyen, eikä niistä varsinaisesti voi tehdä yleispäteviä päätelmiä. Toisaalta on myös huomioitava, että tiimin kokoonpano eli henkilöstö todennäköisesti tulevaisuudessa muuttuu ja on ehkä muuttunut jo vuoden kuluttua sosiaali- ja terveyshuollon uudistuksen myötä. Esimerkiksi kahden vuoden kuluttua tämän tyyppisessä teemahaastattelussa todennäköisesti saataisiin ihan erilaisia tuloksia. Ehkä voidaan perustellusti pohtia, oliko järkevää tehdä opasta, jonka olisi tarkoitus hyödyttää tulevaisuudessakin perhetyön tiimiä, tällaisen tutkimuksen tulkintojen perusteella. Tehdyt tulkinnat ovat myös vain minun tulkintojani, joihin on vaikuttanut oma taustani. Kuitenkin itselleni kehittämistyössä tärkeintä oli kehittää käytännönläheistä materiaalia asiakastyön tueksi, jonka tämän hetkinen perhetyön- ja perhekuntoutuksen tiimi kokisi hyödylliseksi. Toivottavasti opas vaikuttaa ainakin jossain määrin yksilöiden eli perhetyötä tekevien työntekijöiden asiakastyöhön.

Prosessin alkuvaiheessa aikaisempien keskustelujen perusteella tiesin, että ainakin osa perhetyön ja kuntoutuksen ohjaajista jonkin verran käyttää luovia tai ainakin toiminnallisia menetelmiä, sekä että kiinnostusta käytön lisäämiseen ainakin useimmilla on. Haastatteluista havaitsin, että luovien menetelmien osaamista löytyi tiimiltä, jopa yllättävänkin paljon. Ajattelen, että sitä osaamista olisi todennäköisesti mahdollista hyödyntää enemmänkin. Haastattelut tarjosivat lisäksi mahdollisuuden työntekijöiden kokemuksen kautta syventää omaa tietouttani erilaisista luovista menetelmistä sekä perhetyöstä. Haastatteluista saatu tieto muodostui työn kokonaisuuden ja kehittämistyön kannalta lopulta hyvin oleelliseksi. Niistä sain juuri sitä tietoa luovien menetelmien hyödyntämisestä perhetyössä, mitä tavoittelinkin, vaikka kyseinen tieto koskikin vain yhtä perhetyön tiimiä. Haastatteluista saadun tiedon pohjalta tavoitteet oppaalle selkeytyivät ja kehittämisprosessi eteni luontevasti.

Tiedonkeruvaiheessa aiheeseen liittyviä kiinnostavia aihealueita tuli vastaan useita, mutta koska opinnäytetyössäkin sivumäärä ja toisaalta käytettävissä oleva aika olivat rajallisia, oli pitäydyttävä päätetyissä rajauksissa. Kulttuurihyvinvointi on jo itsessään varsin laaja aihealue, luovat ja taidelähtöiset menetelmät pitävät sisällään monien eri taiteiden soveltamista.

Opinnäytetyöprosessi on kaiken kaikkiaan lisännyt merkittävästi tietämystäni kulttuurihyvinvoinnista, luovien- ja taidelähtöisten menetelmien hyödyistä, sekä vahvistanut innostustani ja kiinnostustani näitä aihealueita kohtaan. Niihin liittyviä aiheita olisi kiinnostavaa opiskella jossain kohtaa mahdollisesti lisääkin. Lisäksi se tarjosi tilaisuuden yhdistää toiselta alalta saatua tietoa sosiaalialan tietoon ja tuoda sitä perhetyön konkreettiseksi hyödyksi sekä käyttöön.

Huomionarvoista on myös se, että tämän tyyppistä kehittämistyötä ja opasta taide- ja käsityöalan tiedon soveltamisesta perhetyön asiakastyöhön ei ole aikaisemmin tehty Riihimäen työyhteisössä, eikä kovinkaan paljon koko suomessakaan, joitakin ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä lukuun ottamatta. Tiedonkeräysvaiheessa en myöskään löytänyt tutkimustietoa tai hankkeita, jossa taide- ja käsityölähtöistä tekemistä olisi sovellettu nimenomaan perhetyöhön, ainakaan suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Sitä kautta ajattelen, että kehittämisprosessilla ja kehittämälläni oppaalla on myös tietynlaista uutuusarvoa.

9 Pohdinta

Löysin melko paljon tietoa luovien- ja taidelähtöisten menetelmien hyödyistä sosiaali- ja terveysalalla, mutta toki aihealue on varsin laaja, alan toimintaympäristöt ja asiakasryhmät poikkeavat paljon toisistaan. Olisi ollut hyvin mielenkiintoista löytää enemmän tutkimustietoa luovien ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntämisestä Lapsiperheiden palveluissa, ja erityisesti perhetyössä. Tämän työn tietoperustan, haastattelujen ja omien kokemusteni pohjalta, voin kuitenkin todeta, että taidelähtöisten ja luovien menetelmien hyödyntämistä kannattaisi lisätä sosiaalialan asiakastyössä, ja todennäköisesti merkittäviä etuja voitaisiin saavuttaa myös perhetyössä. Tämän tyyppiselle kehittämistyölle, jossa kehitetään käytännön työhön erilaisissa toimintaympäristöissä sovellettavissa olevaa materiaalia taidelähtöisestä tekemisestä, näyttäisi aikaisemman kokemukseni ja opinnäytetyöprosessissani kerätyn tiedon pohjalta olevan tarvetta ja jossain määrin uutuusarvoakin.

Perhetyöhön liittyvästä lähdeaineistoista ja toteuttamistani teemahaastatteluista nousi oivalluksia, joilla oli vaikutusta kehittämistyöhön mutta myös omaan ajatteluuni. Perhetyössä käytettävät monet menetelmät nojautuvat paljon keskusteluun, mikä on edelleen keskeisin työväline, vaikka moni ohjaajista hyödyntää myös toiminnallisuutta ja monipuolisia työskentelytapoja. Perhetyön asiakaskunta koostuu hyvin eri ikäisistä ihmisistä ja erilaisista perheistä, joista osalla on erilaisia vuorovaikutukseen, puheen tuottamiseen tai hahmottamiseen sekä neurokirjon haasteita. Osalle asiakkaista toiminnallisempi, luova- ja taidelähtöinen tekeminen on mielekästä, auttaa lieventämään jännitystä ja hahmottamaan käsiteltävää aihetta sekä edistää tunnetyöskentelyä ja omien oivallusten syntyä sekä oppimista (katso teemahaastattelut). Tämän tyyppiseen tekemiseen on toki luontevaa yhdistää keskustelua, ja keskustelu tukee tekemistä ja päinvastoin.

Opinnäytetyöni kehittämisprosessista olin tarkoituksella rajannut pois tehtäväesimerkkien testaamisen asiakasperheillä. Yhtenä syynä tähän olivat mahdolliset eettiset haasteet, testaamisen ja niistä saatujen tuloksien käsittely, niin ettei asiakasperheitä olisi mahdollista tunnistaa. Taidetoiminta saattaa nostaa asiakkaissa esiin voimakkaita, tiedostamattomia ja hyvin henkilökohtaisia tunteita. Tämä on tietenkin myös ehdoton taidetoiminnan etu, ja joskus jopa ratkaiseva tekijä prosessin etenemiseksi. Känkäisen (2013) tutkimuksissa nousi esille myös ilmiö, jossa työntekijät kokivat epävarmuutta taidetoiminnan toteuttamisen suhteen, juuriksi, että se saattaa nostaa asiakkailla pintaan vahvoja ja vaikeita tunteita. Itsekin olen työharjoitteluissa tämän tyyppistä epävarmuutta työntekijöissä huomannut. Olen myös itse taidetoimintaa aikaisemmassa ammatissani ohjanneena huomannut, että taiteen tekeminen herkistää ja saattaa tuoda pintaan mielessä taustalle työnnettyjä tunteita. Taidetekemisen avulla vaikeiden tunteiden työstämisessä on kuitenkin se merkittävä etu, että tunne voidaan kanavoida tekemiseen ja siirtää taidetuotokseen turvallisesti ja melko hallitusti (Känkäinen 2013). Se on kuitenkin yleensä parempi vaihtoehto kuin se ettei tunnetta käsitteellä ollenkaan. On tietenkin hyvin ymmärrettävää työntekijän näkökulmasta kokea epävarmuutta aihealueella, josta ei välttämättä ole juurikaan kokemusta.

Myös perhetyössä, kuten monessa muussakin sosiaalialan työssä, työntekijöillä on erilaiset taustat ja kokemukset liittyen luovan tekemisen- ja taiteen hyödyntämiseen asiakastyössä, tai omassa yksityisessä elämässä. Opinnäytetyöprosessissani toteuttaessani teemahaastatteluja, yhdeksi eettiseksi haasteeksi voisi ajatella työntekijöiden erilaisten taustojen ja osaamisen kunnioittamisen. Haastatteluja toteuttaessani pyrin välttämään eriarvoisuuden kokemuksen synnyttämistä, ja sitä että haastateltaville syntyisi vaikutelma luovien- ja taidelähtöisten menetelmien osaamisen välttämättömyydestä tai siitä, että niistä tulisi olla kokemusta. Vaikka toivon siinä onnistuneeni, en täysin varmasti voi tietenkään taata, ettei sellaista kokemusta olisi syntynyt. Erilaiset taustat ovat mielestäni kuitenkin ehdoton rikkaus ja niistä on hyötyä, työn kehittämisessä, ideoinnissa ja kokemusten sekä tiedon vaihtamisessa. Kaikkien ei tarvitse kokea luovia menetelmiä vahvuudeksi, mutta jossain määrin niitä olisi hyvä kokeilla, sillä asiakkaat ovat myös erilaisia, ja osalle luova menetelmä tai taidelähtöinen tekeminen voi olla toimivampi lähestymistapa.

Lähdeaineistoihin perehtyessä syntyi vaikutelma, että taidelähtöistä tekemistä on usein tuotu laitoksiin hankkeiden myötä niin että, on voitu palkata ulkopuolinen taiteilija työskentelemään yhteisössä tai vierailemaan eri osastoilla. Hankkeista oli saatu hyvin positiivisia tuloksia ja tärkeää tutkimustietoa. Kuitenkin taiteilijan toiminta laitoksessa on yleensä ollut väliaikaista, kestänyt jonkin hankkeen ajan. Itse ajattelisin että luovan- ja taidelähtöisen toiminnan tulisi olla luonnollinen ja oleellinen sekä pysyvä osa sosiaalialan asiakastyötä, asiakkaan hyvinvoinnin tukemista ja toimintakulttuuria eri palveluissa, kuten Riihimäen Hyvinvointikahveilla esitellyssä Kulttuurihyvinvoinnin portaissa viidennellä portaalla (Aaltonen & Vesen 2022). Se usein nykyisin määritelläänkin tavoitteeksi ja osassa sosiaalialan palveluissa näin

onkin esim. nuorten työpajoilla sosiaalisessa kuntoutuksessa käsillä tekemisen kuntouttavaa vaikutusta usein hyödynnetään.

Osa palveluista on sen luontoisia, että taidetekemisen soveltaminen toimintaympäristöön on käytännössä haastavampaa, sellaisia ovat esimerkiksi monen liikkuvat palvelut, jollainen myös perhetyö tietyllä tavalla on. Usein se vaatii työntekijöiltä ainakin jonkin verran enemmän suunnittelua ja etukäteisvalmistelua sekä sitä kautta aikaa. Se voi muodostua haasteelliseksi, jos työssä on kovin kiire. Ymmärrän myös hyvin sen että, jos luovatekeminen ei ole itselle luontaista, voi sen toteuttaminen asiakastyössä tuntua haastavalta. Kynnyksen madaltamiseen auttaa tietenkin tiedon lisääminen, käytännön kokemukset sekä lisäkoulutukset, joita on nykyisin tarjolla luoviin menetelmiin liittyen melko hyvin. Lähtökohtaisesti ajattelen kuitenkin, että esimerkiksi perhetyössä työskentelevän ohjaajan ei tarvitse olla taidetekemisen asiantuntija eikä käsityön mestari, hyödyntääkseen sekä soveltaakseen luovuutta, taidetta ja kädentaitoja asiakastyöhön. Usein se tosin vaatii sen, että astuu pois asiantuntijaroolista, myöntää asiakkaallekin, ettei ole käytettävän käsityötekniikan vahva osaaja. Asettuminen ikään kuin samalle lähtöviivalle asiakkaan kanssa, voi kuitenkin myös parhaimmillaan edistää suhteen luomista ja dialogista vuorovaikutusta, tai ainakin poistaa jännitystä. Tämä tuli mielestäni hyvin esille myös haastateltavien kertomuksissa toteuttamissani teemahaastatteluilta.

Laajemmassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa tarkasteltuna opinnäytetyöni aihe liittyy kulttuurihyvinvointiin, joka on viime vuosina julkisessa keskustelussa esiintynyt termi ja on varsin ajankohtainen myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus sosiaali- ja terveyspalveluissa on merkittävä tavoite, joka ei saisi unohtua. Tulevaisuudessa kunnat, hyvinvointialueet ja järjestöt huolehtivat yhdessä väestön terveyden ja hyvinvoinnin tukemisesta ja edistämisestä, hyödyntäen myös kulttuuria apuna. On hienoa, että kulttuurihyvinvoinnista keskustellaan ja sen hyötyjä paremmin tiedostetaan, sekä huomioidaan yhä paremmin palveluja suunniteltaessa. Jotta hyötyjä pystyttäisiin hyödyntämään laajemmin myös käytännön asiakastyössä, vaatii se vielä monessa palvelussa paljon kehittämistyötä, mutta suunta on kuitenkin oikea ja edistystä vähitellen tapahtuu.

Lähteet

Painetut

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi, perhetyön arkea. 2. painos. Porvoo: Bookwell.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus TAIKE.

Kalliomeri, R., Mettinen, K., Ohlsson, A-M., Soini, S. & Tuulensalo, H. 2020. Lapsikeskeinen palvelumuotoilu. Pelastakaa Lapset ry. Helsinki: Suomen uusiokuori.

Karjalainen, A-L. 2019. Luovan toiminnan työtavat- käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Keuruu: Otava.

Kostamo, P., Airaksinen, T. & Vilka, H. 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi- Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Tallinna: AS Printon.

Känkkäinen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta Sosiaalitieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print.

Rankainen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. 2007. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Vilen, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia Lapsiperheissä, menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Nord Print.

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. painos. Keuruu: Otava.

von Branderburg, C. 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Sähköiset

Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 2017. Talentia ry. Puna-Musta. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Artsequal- hanke. 2022. Taideyliopisto. <https://www.artsequal.fi/fi/etusivu>

Hämeenlinnan kaupunki. 2022. Arjen kesyttäjät. <https://www.hameenlinna.fi/sosiaali-ja-terveys/perhekeskus-uppis/arjen-kesyttajat/>

Kulttuurihyvinvointipooli. 2020. Sote-uudistus: sektorirajat on pystyttävä ylittämään hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä, myös kulttuurin keinoin. <https://www.kulttuurihyvinvointipooli.fi/sote-uudistus-sektorirajat-pystyttava-ylittamaan-hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisessa-myo-kulttuurin-keinoin/>

Korhonen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät. TAIKA 2008-2013. <https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>

Känkäinen, P. 2022. Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät. THL. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat>

LAB-ammattikorkeakoulu. 2022. Palvelumuotoilu. <https://lab.fi/fi/koulutus/muotoilija-amk-palvelumuotoilu-paivatoteutus-lahti-240-op>

Laitinen, L. 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista. Sitra. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/>

Lehikoinen, K. & Rautiainen, P. 2016. Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja. <https://www.artsequal.fi/fi/-/artsequalin-toimenpidesuositus-taidetta-sote-rakenteisiin/2.2>

Tuomaala E. 2022. Kun unet katosivat. Mieli ry. <https://mieli.fi/henkilotarinat/kun-unet-katosivat/>

Pesäpuu ry. 2022a. Vahvuuskortit. <https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/103/lasten-vahvuuskortit>.

Pesäpuu ry. 2022b. Elämän tärkeät asiat-kortit. <https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/159/elaman-tarkeat-asiat>

Pöllänen, S. 2017. Itsetekemisen perinne, käsityöt elävänä kulttuuriperintönä. Museovirasto. <https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/julkaisut/itse-tekemisen-perinne>

Riihimäen kaupunki. 2020. Kaikukortti. <https://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/kaikukortti/>

Riihimäen kaupunki. 2021. Aloitteet. <https://www.riihimaki.fi/vaikuta-ja-tutustu/osallistuva-kaupunki/aloitteet/>

Riihimäen kaupunki. 2022. Psykososiaaliset palvelut - Perhetyö ja perhekuntoutus.

<https://www.riihimaki.fi/ela-ja-voi-hyvin/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lasten-nuorten-ja-perheiden-palvelut/psykososiaaliset-palvelut/>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 20.12.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sotkanet.fi. 2022. THL. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=sw7Wt9Y1AgA=®ion=szY1tjZNAwA=&year=sy5zAgA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202211091024>

Suomen taideterapiayhdistys. 2022. Taideterapia. <https://www.suomentaideterapiayhdistys.fi/>

THL. 2022a. Perhetyö. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>

THL. 2022b. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö ja tehostettu perhetyö. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo-ja-tehostettu-perhetyo>

Julkaisemattomat

Aaltonen, L. & Vesen, A. 2022. Kulttuurihyvinvointi. Hyvinvointikahvit 11.10. 2022. Riihimäen kaupunki.

Petku- perhetyö ja perhekuntoutus. 2020. Riihimäen perhe- ja sosiaalipalvelut.

Toikka, I. & Haataja, M. 2021. Perhetyö ja perhekuntoutus. Riihimäen perhe- ja sosiaalipalvelut.

Toikka, I. sosiaaliohjaajan haastattelut 4.8-4.10.2021. Riihimäen perhe- ja sosiaalipalvelut.

Liitteet

Liite 1: Sormet savessa- taidetta ja kädentaitoja perhetyöhön

Tausta ja tarkoitus

Tämä opas on osa kehittämismuotoista opinnäytetyötäni, jonka olen toteuttanut Laurea ammattikorkeakoulun Sosionomi opinnoissa syksyllä 2022. Toimeksiantajana opinnäytetyössä oli Riihimäen Lasten, nuorten ja perheiden psykososiaaliset palvelut, perhetyön ja perhekuntoutuksen työryhmä.

Opas sisältää tietoa taide- ja kädentaitomenetelmien hyödyistä, sekä konkreettisia esimerkkejä kädentaitomenetelmien soveltamisesta perhetyössä. Tavoitteena oli oppaan avulla innostaa ja kannustaa perhetyön ja perhekuntoutuksen ohjaajia käyttämään kädentaitomenetelmiä osana asiakastyötä. Lisäksi tavoitteena oli tarjota mahdollisesti uudenlaisia ratkaisuja ja ideoita perhetyön asiakastyöhön.

Opinnäytetyöprosessi sisälsi aiheeseen liittyvän tiedon (tietoperustan) keräämisen ja oppaan kehittämisprosessin. Kehittämisprosessin aloitin alkukartoituksella, jonka toteutin teemahaastattelujen muodossa perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimille alkusyksystä. Haastatteluista saadun tiedon pohjalta tarkensin tavoitteet tälle oppaalle. Opinnäytetyön tietoperustasta tähän oppaaseen on tarkoituksella otettu vain muutama lähde (lähdetiedot oppaan lopussa), pääpaino on tehtäväesimerkkien esittelyssä. Tehtäväesimerkkien ideoinnissa ja sisältöjen suunnittelussa olen hyödyntänyt prosessissa kerättyä taustatietoa (tietoperustaa), haastattelusta nousseita havaintoja sekä aikaisempaa kokemustani taidekasvatuksen työtehtävistä ja taidepedagogista koulutustani. Perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimin työntekijät osallistuivat kehittämistyöhön muutoinkin kuin haastatteluiden kautta, mm. ideointiin ja antamalla palautetta työn eri vaiheissa.

Opas valmistui loppuvuodesta, se esiteltiin joulukuun alussa perhetyön ja perhekuntoutuksen tiimille ja samalla kerättiin palaute oppaasta. Tarkoitus on, että tiimi voi jatkaa oppaan täydentämistä, laajentamista ja kehittämistä myöhemmin. Suunnitelmana on myöhemmin testata tehtäväesimerkkejä käytännön työssä sekä kerätä palautetta ja käyttökokemuksia perhetyöhön soveltuvuudesta.

Mitä hyötyjä voi saavuttaa taidelähtöisellä tekemisellä sosiaalialalla?

Useiden kansainvälisten tutkimusten pohjalta on vahvaa näyttöä taiteen ja taiteellisen toiminnan merkityksestä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Taide ja taiteellinen toiminta on tutkimuksissa liitetty lukuisiin positiivisiin sosiaalisiin vaikutuksiin:

- ◆ sosiaalisen osallistumisen ja osallisuuden lisäämiseen, syrjäytymisen vähentämiseen sekä yksinäisyyden lievittämiseen.
- ◆ mahdollisuuteen oppia ja kehittää sosiaalisia taitoja, saada tukea ja rakentaa verkostoja, joita voi monin tavoin hyödyntää arjessa.
- ◆ mahdollisuuteen ilmaista itseään sekä luoda yhteys muihin tavalla, joka ei olisi mahdollista ainoastaan verbaalisen vuorovaikutuksen keinoin.
- ◆ monenlaisien kyvykkyyksien ja valmiuksien kehittymiseen, jotka tukevat arjessa selviytymistä ja pärjäämistä. (Laitinen 2017).

Artsequal.fi sivustolta löytyy tietoa, kuinka taide julkisena palveluna voi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia, sekä esimerkkejä kuinka eri sosiaalialan ympäristöissä voi toteuttaa taiteen ja taidekasvatuksen interventioita sekä niiden tasa-arvo- ja hyvinvointivaikutuksista. (Artsequal.fi).

Jatkuu...

Känkkäisen (2013) tutkimuksessa Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia kuvataan yli kymmenenvuoden mittaista kehittämistyötä taidelähtöisten menetelmien soveltamisesta lastensuojelussa. Aineisto on kerätty valtion koulukodeissa toteutetuista taidepainotteisista hankkeista. Känkkäinen esittää tutkimuksessa vakuuttavia perusteita sille, miten etenkin haavoittavissa oloissa kasvaneen lapsen tai nuoren kanssa työskennellessä, on tärkeää pyrkiä monenlaiseen kokemusten ja tunteiden lukutaitoon, jotta lapsi voi hahmottaa elämäänsä.

- ◆ Taidetekemisen ja itseilmaisulla voidaan vahvistaa kosketusta tunteisiin, jotka ovat olemassa, mutta lähempää kosketusta vailla.
- ◆ Itseilmaisuuksien avulla voi tarjota korjaavia ja voimistavia kokemuksia sekä ymmärrystä siitä, että käsitystä itsestä ja omaa elämäntarinaa on mahdollista muuttaa.
- ◆ Lastensuojelussa tarvitaan myös kontrollista vapaata mahdollisuuksien tilaa, jonka taidetoiminta voi tarjota.
- ◆ Taide voi tarjota metaforisen suojan, jota voidaan hyödyntää lastensuojelun toimintakäytännöissä.
- ◆ Taiteen avulla voidaan tavoittaa sellaisia vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen tapoja, joihin pelkästään keskusteluun ja sanalliseen perustuvalla vuorovaikutuksella on vaikeaa tai jopa mahdotonta saavuttaa.

Oppaan tavoitteet

- tuottaa uusia ideoita sekä selkeitä ja käytännönläheisiä ohjeita asiakastyöhön.
- perustella, miksi kyseinen tekeminen on valittu, mitä toiminnalla tavoitellaan? Mihin perhetyön menetelmään tai teemaan tekeminen pohjautuu? Esimerkiksi mitä voi tekemisen lomassa asiakkaan tai perheen kanssa keskustella tai nostaa keskusteluun?
- tuottaa monipuolisesti perhetyön eri tilanteisiin ja vaiheisiin soveltuvia esimerkkejä taide- ja kädentaitolähtöisestä tekemisestä, joka ei vaadi ohjaajalta aikaisempaa kädentaitosaamista eikä kohtuuttomia etukäteisvalmisteluita.
- tehtäväesimerkkien suunnittelussa huomioida keskimääräiset perhetyöntapaamisten olosuhteet ja käytettävissä oleva aika.
- valita tehtäväesimerkkeihin edullisia, helposti hankittavia, hyvin säilyviä sekä turvallisia ja myrkyttömiä kädentaitomateriaaleja.
- muotoilla oppaasta selkeä, loogisesti jaoteltu ja visuaalisesti miellyttävä kokonaisuus.

Tutustuminen ja jännityksen lieventäminen

Kuulamaalaus

Kenelle ja miksi?

Soveltuu yli 2-vuotiaalle lapsille (jos aikuinen mukana tekemisessä). Tämän tyyppinen maalaus on nopeata ja hauskaa puuhaa monen eri ikäisen lapsen kanssa, soveltuu yleensä hyvin perheen yhteiseksi tekemiseksi, silloinkin jos perheessä useampia lapsia. Kuulamaalaus on yleensä lasten mielestä yllätyksellistä, hauskaa ja rentoa tekemistä. Sen avulla aikuinen voi havainnollistaa sitä ettei aina tarvitse olla hurjan taitava maalari, jotta voi tehdä hienoja maalauksia.

Samalla voi jutella esim. mistä väreistä tykkää ja minkälaisia mielikuvia eri värit herättävät. Lopuksi voi keskustella myös siitä minkälaisia mielikuvia herää valmiista maalauksesta.

Toki maalaamiseen voi yhdistää muitakin yhteistä pohdiskelua.

Materiaalit ja tarvikkeet

Vesiväripaperia tai vähän paksumpaa paperiä/kartonkia, pullopeitevärejä, marmorikuulia, kannellisia muovisia säilytysrasioita, maalarinteippiä.

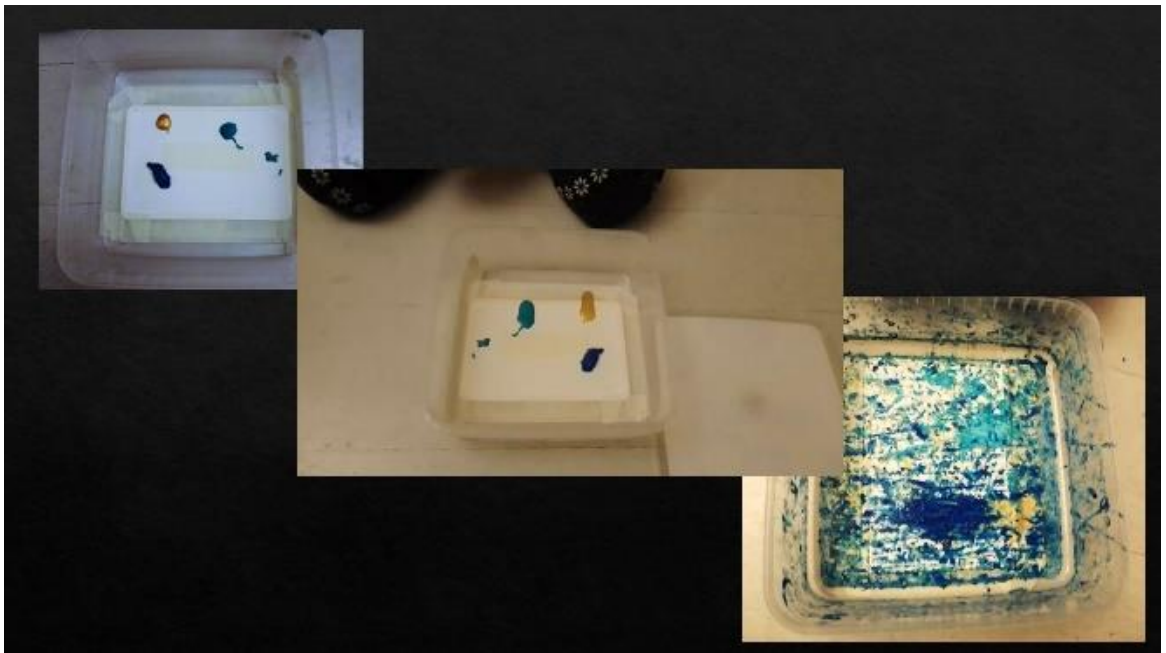
Ohjeet ja vinkit

Kiinnittäkää maalarinteipillä sopivan kokoinen paperi muovirasian pohjalle. Paperin voi tarvittaessa leikata sopivan kokoiseksi ja muotoiseksi.

Valitkaa 2-4 mieleistä väriä, ja pursottakaa niitä pieni nokare pareille.

Sitten lisätäkää rasiaan 2-3 kuulaa, kansi tiukasti kiinni ja heiluttelemaan, höiskyttelämään sekä vähän voi ravistellakin. Liike pyörittää kuulia ja sekoittaa värejä keskenään, muodostaen ihan omanlaisia kuvioita. (Katso video seuraavasta diasta)

Aikaa kannattaa varata noin. 1h, valmisteluineen ja loppusiivouksineen.

Stressilelu huovuttamalla

Kenelle ja miksi?

Soveltuu yli 5-vuotiaille lapsille ja nuorille, jolla on esimerkiksi stressiä ja jännitystä tai haasteita rauhoittumisessa.

Huovuttamisessa toistuva liike ja tuntoaistimus rauhoittavat mieltä. Huovuttaminen toimii myös hyvänä keskittymis- tai mindfulnessharjoituksena. Tekemisen lomassa voi kuunnella rauhoittavaa musiikkia tai ulkona luonnon ääniä.

Jos halutaan keskustella, voidaan pohtia esim. jännitystekijöitä, jännityksen lieventämiskeinoja, tai miten voi rauhoittaa itsensä. Tehtävään voi yhdistää myös hengitysharjoituksia.

Huom! Tämä tehtävä ei aina sovi kovin tuntoherkille tai jos märkä villa tuntuu tai tuoksu epämiellyttävältä. Tosin lievemmästä epämiellyttävästä tunteesta saattaa päästä yli, kun pääsee tekemisessä vauhtiin.

Materiaalit ja tarvikkeet

Eri värisiä huovutusviljoja, pääsiäismunien muovikoteloita, jotain kilisevää (helmiä, kiviä, kulkunen), Marseille-saippua tai mäntysuopaa (pala), laakea vati tai kulho, lämmintä vettä.

Aikaa kannattaa varata noin. 2 h

Ohjeet ja vinkit

Mikäli et ole koskaan ennen märkähuovuttanut, kannattaa harjoitella sitä ainakin yhden kerran ennen ohjaustilannetta. Katso vaihekuvat seuraavalta sivulta.

Ensimmäisessä vaiheessa muovikotelon sisälle laitetaan jotain kilisevää, esim. kulkunen tai helmiä. Sitten ympärille kääritään tasainen paksuhko kerros villaa. Villaa kannattaa kääriä eri suuntiin, voi käyttää eri värejä. Muovikotelon ei tulisi näkyä paketin sisältä.

Toisessa vaiheessa kääriä kastellaan ensin varovasti ja sitten mukaan otetaan saippuaa ja lähdetään hankaamaan pintaa eripuolilta. Kannattaa aloittaa varovasti ja lisätä liikettä vähitellen. Saippuaa ja vaahtoa saa olla runsaasti.

Tavoitteena on että villa tiivistyy ja kutistuu kotelon ympärille napakaksi kuoreksi. Viimeiseksi työ huuhdellaan ensin kuumalla, sitten kylmällä ja kuumalla, sekä lopuksi kylmällä vedellä. Kylmä vesi tiivistää pinnan ja silottaa villan suomet. Asettele työ kuivumaan ilmavaan paikkaan.

Suojeluhaltija savesta

Kenelle ja miksi?

Soveltuu hyvin yhteiseksi tekemiseksi esimerkiksi perheelle, jossa alakoulukäisiä lapsia.

Ennen varsinaisen savityöskentelyn aloittamista voi esimerkiksi keskustella mitkä ovat perheelle tärkeitä asioita, arvoja ja/tai konkreettisia paikkoja. Lisäksi voi miettiä miten ne näkyvät perheen arjessa ja miten niitä halutaan tuoda esille ja vaalia.

Apuna ja pohjustuksena tehtävään voi käyttää Tärkeitä asiat-kortteja.

Tarvitseeko jokin tärkeä paikka tai perheen asia/arvo oman suojeluhaltijan?

Miltä sellainen haltija näyttäisi?

Haltijalle voitte halutessanne keksiä myös nimen.

Ohjeet ja vinkit

Suunnitelkaa ensin paperille minkälaisen haltijan haluatte valmistaa ja kerätäkää valmiiksi tarvittavat materiaalit.

Muotoilkaa haltijat savesta ja kiinnittäkää kaikki osat kiinni toisiinsa huolellisesti saumoista, etteivät ne kuivuessa irtoa.

Lopuksi asettakaa haltijat valittuun paikkaan.

Savi on luonnonmateriaali joka ei saastuta eikä vahingoita luontoa, sateiden myötä se sulautuu takaisin luontoon.

Materiaalit ja tarvikkeet

Tarvitset savea ja luonnon materiaaleja, ehkä tilkan vettä kostuttamiseen. Työkaluiksi soveltuvat puiset savityövälineet, mutta myös jäätelötikut sekä luonnosta löytyvät tikut ja kävyt jne.

Tunnetyöskentely ja haastavat tunteet

Puun savikasvot

Kenelle ja miksi?

Soveltuu alakouluikäisille lapsille ja heidän perheilleen.

Tehtävän voi tehdä lapsen kanssa tai vanhempi yhdessä lapsen/lasten kanssa.

Avuksi tunteiden tunnistamiseen ja niistä keskustelemiseen.

Tehtävän voi pohjustaa esim. pohtimalla ensin erilaisia tunteita ja mitkä tunteet ovat erityisen haastavia. Sitten voitte yhdessä valita yhden tunteen, joka kuvataan puuhun.

Lopuksi voi miettiä mitä haluaisi sanoa tunteelle ja sanoa sen ääneen puulle.

Myös se miltä savi tuntuu käsissä, voi herättää erilaisia tunteita, siitakin voi ja on hyödyllistä keskustella.

Materiaalit ja tarvikkeet

Pehmeää savea ja pussia savityökaluja tai esim. jäätelötikkuja. Tarvittaessa vähän vettä kostuttamiseen.

Ohjeet ja vinkit:

Aloitattakaa miettimällä minkä tunteen haluatte puuhun kuvata. Kasvot/ilme kannattaa suunnitella ensin paperille.

Suunnitellut kasvot voi tehdä ensin alustalle ja siirtää ne siitä puuhun tai muotoilla suoraan puuhun.

Pehmeä savi kannattaa painaa kämmenellä kovaa kiinni puuhun ja sormella kiinnittää se reunoista erityisen hyvin, jotta se ei heti irtoa.

Savi on luonnonmateriaali joka ei vahingoita puuta eikä luontoa. Sateiden myötä se pikkuhiljaa lähtee puusta ja sulautuu takaisin luontoon.

Tämä tehtävä toimii hyvin esim. luontoretken yhteydessä!

Aikaa kannattaa varata noin. 1-2 tuntia.

Huolensyöjä

Kenelle ja miksi?

Soveltuu yli 8-vuotiaille lapsille ja nuorille, joilla on esim. taipumusta murehtia tai vaikea kertoa huolistaan.

Huolensyöjälle voi syöttää lapuille kirjoitetut murheet. Huolien käsittelyyn kannattaa varata rajattu aika, esim. 5-10 min iltaisin. Huolensyöjään mahtuu rajattu määrä huolia.

Suunnitteluvaiheessa on hyvä aikuisen kanssa yhdessä miettiä esimerkiksi miksi on tärkeää purkaa huolia jollekin ja minkälaisille huolille Huolensyöjää tarvitaan.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Savea tai askarteluun tarkoitettua itsekovettuvaa massaa esim. Dasmassa. Työkaluiksi soveltuvat savityökalut tai esim. jäätelötikut ja puiset ruokailuvälineet.

Tarvittaessa voit käyttää hieman vettä ja kostuttaa työtä sienellä tai paperilla.

Ohjeet ja vinkit:

Jos sinulla ei ole aikaisempaa kokemusta saven työstämisestä, suosittelemme että harjoittelet vähintään yhden kerran ennen ohjaustilannetta.

Hahmo kannattaa suunnitella paperille ennen varsinaisen savityöskentelyn aloitusta.

Onton muodon voi valmistaa nipistelytekniikalla (katso seuraavan sivun video). Kun perusmuoto on saavutettu voi työhön lisätä yksityiskohtia ja ilmeikkyyttä. Anna työn kuivua rauhassa ilmavassa paikassa muutaman päivän ajan.

Mikäli työ on valmistettu savesta sen voi polttaa keramiikkauunissa, ja polton jälkeen halutessaan maalata tai muutoin pintakäsitellä.

Aikaa kannattaa varata noin. 2h + valmistelut.

Nipistelytekniikka

Tunnepilvi

Kenelle ja miksi?

Noin. 4-10-vuotiaille lapsille tunnetaitojen harjoittelun tueksi ja haastavien tunteiden käsittelyyn.

Työskentelyn voi aloittaa pohtimalla mikä tunne valitaan kuvattavaksi pilveen sekä keskustelemalla miten tunne näkyy ja vaikuttaa.

Pilvelle voi halutessaan piirtää tunnetta kuvaavat kasvot, sadepisaroihin voi kirjoittaa keinoja haastavan tunteen kohtaamiseen ja sen kanssa toimimiseen.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Värikartonkeja, lankoja, nauhoja tai naruja, muovilenkki esim. vyön solki tai suihkuverhon rinkula tai muu vastaava, rei'itin, teippiä, tusseja tai värikyniä

Ohjeet ja vinkit:

Leikatkaa ensin pilvi kartongista. Lapsi voi piirtää pilvelle valitsemansa tunteen. Solmikkaa muovirinkulasta roikkumaan erilaisia lankoja, naruja ja nauhoja.

Narujen päähän voi kiinnittää kartongista leikatut sadepisarot, joihin voi kirjoittaa keinoja tunnetilan kanssa toimimiseen.

Teipatkaa/liimatkaa pilven taakse muovirinkula.

Muovirinkulaan voi kiinnittää myös ripustusnaran, mikäli haluaa laittaa pilven roikkumaan esim. ikkunaan tai seinälle.

Aikaa kannattaa varata noin. 1-1,5 h.

Tunnemaalaus

Kenelle ja miksi?

Soveltuu yli 4-vuotiaille ja nuorille, joiden on haastavaa tunnistaa tai puhua tunteista. Tehtävän avulla voidaan asettaa pohtimaan eri tunteita maalaamisen kautta.

Tämä tehtävä toimii hyvin keskustelun pohjana, mutta aina ei tarvitse välttämättä edes kovin paljon puhua, voi jättää tilaa sille mitä lapsi/nuori itse tuottaa puhumalla tai muilla tavoin.

Materiaalit ja tarvikkeet

Maalaamiseen tarkoitettua vähän paksumpaa paperia, maalarinteippiä, peiteväriä, vahaliituja, pensselit ja maalauslusta, esim. pahvinen kansio soveltuu tähän hyvin.

Ohjeet ja vinkit

Valitse 2-6 erilaista tunnetta jotka maalataan.

Kiinnittäkää maalarinteipillä paperit alustaan.

Pyydä maalajaa valitsemaa ensin pohjaväri joka kuvaa tunnetta. Pohjavärin kuivuttua päälle voi piirtää liiduilla kuvioita, tai maalata liikettä tai muuta joka kuvaa tunnetta.

Kun maalaukset ovat valmiita, maalarinteipit voi varovasti irrottaa.

15.1.2023

Positiivisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja itsetunnon tukeminen

Kalastuspeleli

Kenelle ja miksi?

Koko perheen yhteiseksi puuhaksi perheille joissa noin. 2-10-vuotiaita lapsia.

Kalastuspeleliä valmistaessa voi harjoitella yhdessä toimimista ja positiivista vuorovaikutusta.

Kalojen suuhun voi myös piilottaa erilaisia yllätyksiä, esim. positiivisia ja kannustava lauseita.

Ohjeet ja vinkit:

Maalata ensin vessapaperi rullat värikkäiksi. Rullien on hyvä antaa kuivua ennen seuraavaa vaihetta. Kuivumista voi nopeuttaa hiustenkuivaimella. Seuraavaksi liitetään rullan toinen pää ja kiinnitetään siihen kartongista leikattu pyrstö nitojalla. Halutessaan voi lisätä liimaamalla evät kalalle. Liimaa lopuksi kalalle silmät ja magneetti suuhun (rullan sisälle). Anna kuivua. Odotellessa voit valmistaa ongen esim. kepeistä, narusta ja mutterista.

Aikaa kuluu valmistamiseen yhteensä noin. 1,5-3 tuntia.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Kalat: vessapaperirullia, liimattavia askartelusilmä, pullopeitevärit, värikartonkeja, pensselit, nitoja, puuliimaa, magneetteja (kannattaa valita riittävän vahvoja).

Onki: keppi, narua ja metallinen mutteri tms.

Lampi: esim. sininen matto tms.

Voimapaita tai tyynyliina

Kenelle ja miksi?

Soveltuu alakouluikäisille ja sitä vanhemmille lapsille/nuorille sekä perheille.

Lapsi/nuori voi koristella omalle vanhemmalleen/läheiselle paidan tai tyynyliinan. Tuotos soveltuu myös isän- tai äitienpäivälahjaksi tai muuten vaan kivaksi yllätykseksi, jolloin toinen vanhemmista voi myös olla mukana tekemisessä.

Koristeluun voi yhdessä miettiä omaa läheistä kuvaavia positiivisia sanoja/vahvuuksia. Apuna voi käyttää vahvuuskortteja.

Materiaalit ja tarvikkeet:

T-paita tai tyynyliina tai kangaskassi (kangas kannattaa olla puuvillaa tai muuta luonnonkuitua, värit tarttuvat niihin paremmin kuin tekokuituisiin kankaisiin), tekstiilivärejä (peittävä väri) ja tekstiilitussit, maalarin teippiä, pensseleitä tai pieni sieni ja sanomalehteä. Lisäksi suojavaatteet tai huonommat vaatteet, jotka saavat likaantua.

Ohjeet ja vinkit:

Miettikää yhdessä valmiiksi läheistä kuvaavia sanoja. Huom. muistakaa ennen työskentelyn aloitusta suojata vaatteet. Kangasväri ei välttämättä lähde vaatteista kovin hyvin pesussa.

Muotoilkaa maalarinteipillä paitaan/tyynyliinaan isompi teksti keskelle, esim. isä, äiti, mummi tai henkilön nimi (katso vaihekuvat seuraavalta sivulta).

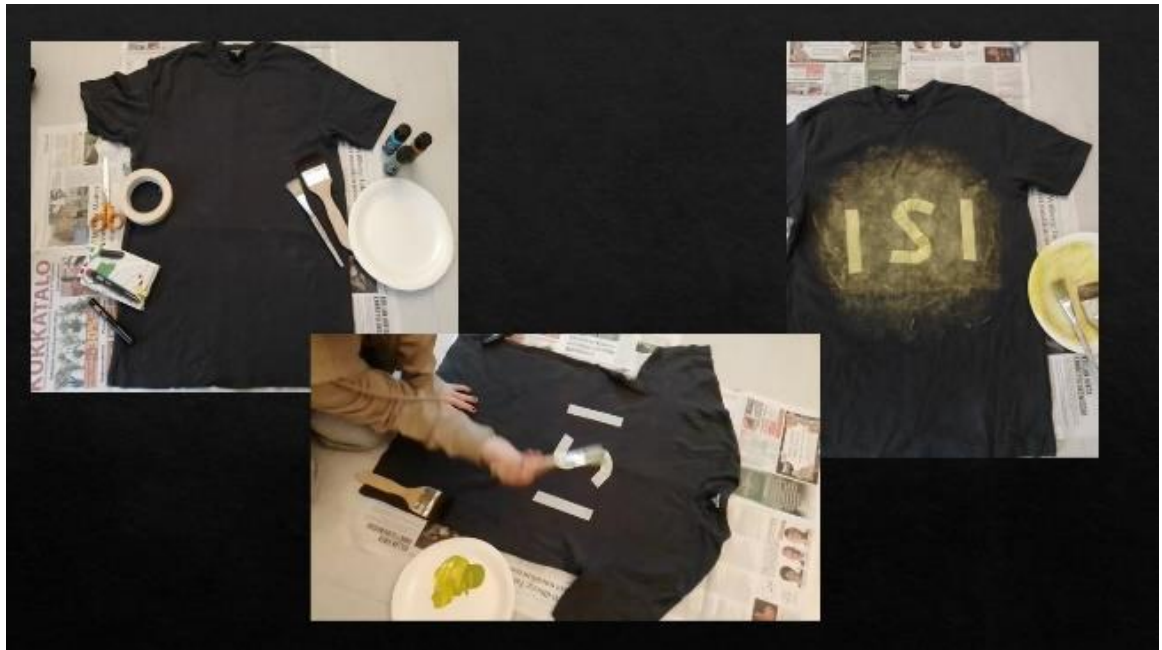
Paidan ja tyynyliinan sisään kannattaa laittaa sanomalehteä, jotta ei väri mene kankaasta läpi toiselle puolelle.

Sitten maalataan pensselillä tai tuputetaan sienellä haluttua väriä kankaalle tekstin ympärille, ohuesti mutta kuitenkin niin, että se jonkin verran peittää.

Annetaan kuivua pintakuivaksi, jonka jälkeen tekstiilitussilla kirjoitetaan suunnitellut sanat isomman tekstin ympärille. Kuivumista voi nopeuttaa hiustenkuivaimella.

Lopuksi paita/tyynyliina silitetään silitysraudalla nurjalta puolelta värin kiinnittämiseksi.

Aikaa kannattaa varata yhteensä noin 2h.

Voimaeläin tai amuletti

Kenelle ja miksi?

Soveltuu koko perheen yhteiseksi tekemiseksi, noin. yli 4-vuotiaille ja sitä vanhemmille lapsille.

Työskentelyä voi pohjustaa pohtimalla minkälaisia vahvuuksia kullakin on ja minkälaisia taitoja tai ominaisuuksia he toivoisivat. Apuna voi käyttää mm. vahvuuskortteja.

Työskentelyn aikana voi keskustella mm. siitä miten monia taitoja ja vahvuuksia voi kehittää ja harjoitella. Kukaan ei ole seppä eikä edes keraamikko syntyessään.

Materiaalit ja tarvikkeet

Savea tai askarteluun tarkoitettua itsekovettuvaa massaa. Työkaluiksi soveltuvat savityökalut tai esim. jäätelötikut ja puiset ruokailuvälineet.

Tarvittaessa voit käyttää hieman vettä ja kostuttaa työtä sienellä.

Ohjeet ja vinkit

Savesta on helppo muotoilla monenlaisia pieniä esineitä. Muista kuitenkin ettei kannata tehdä liian ohuita koruja tai eläimille pitkiä ja ohuita häntiä, korvia jne., jotteivät ne rikkoudu saveen kuivuessa. Riipuksiin saa kätevästi tehtyä reikiä muovipillillä.

Savityöt kannattaa pakata kuljetusta varten hieman kosteina ja pehmeään paperiin, rikkoutumisen välttämiseksi.

Savesta valmistetut korut voi polttaa keramiikkauunissa, ja polton jälkeen halutessaan maalata tai muotoilla pintakäsittellä esim. liottaa kasvivärihauuteessa, esim. teessä tai kahvissa.

Aikaa kannattaa varata noin. 1,5-2h + valmistelut. Pintakäsittelyihin lisäksi 1,5h.

Perheen vuorovaikutus ja roolit

18.12.2022

Kiviperhe

Kenelle ja miksi?

Koko perheen yhteiseksi projektiksi, perheille joissa noin. 3-10-vuotiaita lapsia.

Voitte aloittaa pohtimalla minkälaisia perheitä on ja minkälaisen kiviperheen perhe haluaa tehdä? Mielikuvitusta saa käyttää reippaasti, kiviperheen jäsenet saa olla hassuja hahmoja!

Kun kiviperhe on valmis niillä voi esittää erilaisia vuoropuheluita tai tilanteita. Tilanteita voi keksiä perheen tarpeiden mukaan hyvinkin monenlaisia.

Materiaalit ja tarvikkeet

Suunnilleen nyrkin kokoisia melko sileitä kiviä, akryylinvärit, karvaa, kangasta jne. puuliimaa tai kuumaliimaa.

Aikaa kannattaa varata 1,5 -2 h, sekä lisäksi kuivumisaika.

Ohjeet ja vinkit:

Etsikää yhdessä sopivan kokoiset ja muotoiset kivet.

Peskää kivet ja kuivatkaa ne hyvin.

Maalatkaa kiville naamat ja liimatkaa hiukset, korvat jne. paikoilleen.

Antakaa kuivua yön yli.

Lisäksi voitte tehdä kiville omat puhekuplat. Puhekuplat leikataan laminoituista paperista ja liimataan tai teipataan tikkuun kiinni. Puhekupliin voi kirjoittaa esim. pyyhittävällä tussilla.

Ikkunamaalaus

Kenelle ja miksi?

Koko perheen yhteiseksi tekemiseksi, perheille jossa yli 2-vuotiaita lapsia.

Hammastahnalla ikkunaan maalaaminen on yleensä monen ikäisistä lapsista hauskaa ja erilaista puuhaa, jossa parasta on kun saa luvan kanssa "sotkea ikkunaan". Tämä on myös mukava perheen yhteinen talvipuuha, jos vaikka ulos ei voi jostain syystä mennä.

Tämän tehtävän avulla voi myös tarvittaessa harjoitella aikuisjohtoisuutta ja ohjeiden kuuntelua.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Hammastahnaa, pensseleitä, pieni pesusieni tms. ja kuppi hammastahnun sekoittamiseen.

Huom! Hammastahnaksi kannattaa valita mahdollisimman valkoinen ja miedosti tuoksuva tahna. Tämä tehtävä ei välttämättä sovi kovin hajuherkille henkilöille. Hammastahnun haju haihtuu maalauksen kuivuttua noin. vuorokaudessa.

Ohjeet ja vinkit:

Lisää hammastahnun joukkoon vähän vettä ja sekoita kupissa tasaiseksi piimämäiseksi seokseksi.

Ja sitten vaan maalaamaan ikkunaan. Sienellä saa helposti tuputeltua lumen tai huurteen näköistä pintaa.

Aikaa kannattaa varata noin. tunti, mutta riippuu toki paljon maalaajien määrästä ja iästä sekä ikkunan koosta.

Hammastahna lähtee helposti ikkunoista kostealla rätillä pyyhkimällä.

Luontomandala/verkostokartta

Kenelle ja miksi?

Yli 6-vuotiaille lapsille ja perheille. Tämän tehtävän voi perhe tehdä yhdessä tai jokainen erikseen.

Tarkoitus on tehdä kuten Verkostokartta- menetelmässä, mutta tässä eri suhteita/ihmisiä kuvaavat luonnomateriaalit.

Tekemisen lomassa voidaan keskustella eri ihmisten/suhteiden merkityksestä. Sekä siitä minkälainen suhde asiakkaalla on eri ihmisiin omassa verkostossaan.

Sopii hyvin toteutettavaksi esim. luontoretken yhteydessä.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Kaikenlaista luonnosta löytyvää esim. kiviä, keppejä, käpyjä, lehtiä jne.

Kännykkä tai kamera teoksen kuvaamista varten.

Ohjeet ja vinkit:

Keskelle voi ensin esim. etsiä lähimpiä ihmisiä/perhettä kuvaamaan kivet. Sitten vaikka kukat kuvaamaan lähimpiä ystäviä ja sukulaisia, ja seuraavalle kehälle esim. muut sukulaiset lehdistä jne. Jatketaan kunnes kehiä on tekijän/tekijöiden mielestä riittävästi.

Mandala on tarkoitus jättää luontoon, mutta lopuksi siitä voi ottaa kuvan muistoksi.

Aikaa kannattaa varata noin. 1-1,5 tuntia.

Joulukoristeet

Kenelle ja miksi?

Yli 5-vuotiaille lapsille tai lapsen ja vanhemman yhteiseksi tekemiseksi.

Ennen varsinaisten koristeiden valmistamista voidaan yhdessä pohtia esim. mitkä asiat ovat perheelle joulussa tärkeitä, minkälaisia odotuksia on joulun suhteen tai mikä on kotona tai perheen yhteisessä ajassa tärkeää?

Tärkeimmät ajatukset/sanat voi ikuistaa koristeisiin ja ripustaa vaikka joulukuuseen tai seinälle muistuttamaan.

Materiaalit ja tarvikkeet:

Savea, pienet alustat saventyöstämiseen esim. korkkipannunalunen tai paksumpi pala pahvia, puinen kaulin, pilli, piparkakkumuotteja ja kirjainleimasimia.

Pintakäsittelyyn soveltuvat hyvin esim. akryylivärit.

Huom! Halutessasi joulukoristeet voi tehdä myös itsekovettuvasta massasta esim. Dasmassa tai soodataikina.

Aikaa kannattaa varata tekemiseen noin. 1,5-2,5 tuntia ja kuivumiseen 1-2 vuorokautta.

Ohjeet ja vinkit:

Aloittakaa ottamalla savea noin puolen nyrkin kokoinen määrä ja kaulimalla se levyksi. Huom. Levyä ei kannata kaulia liian ohueksi, noin 5mm on suositeltava paksuus. Katso kuvat seuraavalta sivulta.

Sen jälkeen levyn alareunaan voi esim. kaulia pitsin avulla koristetta. Sitten sopivalla piparkakkumuotilla painamalla leikata halutun muodon ja painaa kirjain leimasimilla halutut sanat. Lopuksi ripustusnarulle voi tehdä reiän piillillä.

Koristeet kannattaa siirtää kuivumaan puulevyille/sanomalehden päälle ilmavaan paikkaan. Jos ne ovat savea, kannattaa antaa kuivua pari päivää ja raakapolttaa ne sitten keramiikkauunissa.

Raakapolton jälkeen koristeet voi maalata esim. akryyliväreillä tai patinoida vaikka esim. kahvilla.

Kiitos!

Toivottavasti tämä opas innosti sinua kokeilemaan kädentaitotekemistä perheiden kanssa ja toi uusia ideoita asiakastyöhösi. Valitsin tarkoituksella sellaisia materiaaleja ja tekniikoita (savi, huovutus, kankaanpainanta), joissa on useimmille jotain uutta ja eikä niitä ole ehkä aikaisemmin esim. koulussa tullut kokeilleeksi.

Kaikkia esimerkkitehtäviä saat vapaasti soveltaa tarpeen ja tilanteiden mukaan. Ohjeet ja aika-arviot ovat viitteellisiä, eivätkä todennäköisesti päde kaikkien asiakkaiden kanssa kaikissa tilanteissa. Kehotan silti rohkeasti kokeilemaan!

Kristiina

Lähteet:

- Artsequal-hanke. 2022. Taideyliopisto. <https://www.artsequal.fi/fi/etusivu>
- Känkkäinen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta Sosiaalitieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print
- Laitinen, L. 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista. Sitra. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/>

Kuvat ja videot:

Kristiina Pirttimäki 2015-2022